

KONSERVATORSKI NAČRT

Mapa 01

Naročnik:

Evgenija Marjeta Lazarini, Smlednik 135, 1216 Smlednik
Kristina Lazarini Stupica, Mestni trg 20, 1000 Ljubljana

Ime enote:

Smlednik - Dvorec Valburga

EID: 666

Izdelovalec:

ZVKDS, Restavratorski center
Poljanska 40, 1000 Ljubljana

Štev. kons. načrta in izvoda, kraj izdelave, datum:

252504/004-A09/ __ , Ljubljana, november 2009

01-2		Kazalo vsebine konservatorskega načrta	
<i>ANALITIČNI DEL</i>			
Mapa 1	01-2	Kazalo	2
	01-3	Podatki o izdelovalcih	3
	01-4	Splošni podatki o spomeniku	3
	01-5	Uvod	4
	01-6	Razumevanje spomenika in njegovih vrednot	5
	01-7	Družbeni pomen spomenika	32
	01-8	Ranljivost in ogroženost spomenika	35
<i>IZVEDBENI DEL</i>			
	01-9	Usmeritve za ohranjanje in varovanje spomenika	39
	01-10	Viri in literatura	49
Mapa 2	02	Preglednica sestavin	
Mapa 3	03	Konservatorsko-restavratorski projekt	
Mapa 4	04	Priloge	

01-3	Podatki o izdelovalcih konservatorskega načrta	
<i>Izdelovalec:</i>	<i>ZVKDS Restavratorski center, žanj J. Hudolin, univ.dipl. inž.arh.</i>	podpis
<i>Delovna skupina</i>		
<i>um. zgodovina, nosilec sklopa:</i>	<i>mag. Maja Oven Stanič, univ.dipl. um. zgod.</i>	podpis
	<i>sodelavci:</i>	<i>Katarina Bobek, abs.um.zgod.</i>
		<i>mag. Jelka Kuret, kons. rest.</i>
<i>arhitektura, nosilec sklopa:</i>	<i>Mateja Kavčič, univ.dipl.inž.arh.</i>	podpis
	<i>sodelavci:</i>	<i>Irena Potočnik, univ.dipl. inž.arh.</i>
		<i>Katarina Bobek, abs.um.zgod.</i>
		<i>Martin Kavčič, univ.dipl. inž.arh.</i>
		<i>Anton Bobinc, univ.dipl. inž.les.</i>
<i>krajinska arhitektura, nosilec sklopa:</i>	<i>Špela Blažič, ab. kraj. arh.</i>	podpis
<i>št. projekta, kraj, mesec in leto izdelave:</i>	252504/004-A09	

ANALITIČNI DEL

01-4	Splošni podatki o spomeniku	
01-4.1	EŠD	dvorec 666 , park 7940
01-4.2	ime enote	Smlednik – Dvorec Valburga
01-4.3	občina	Medvode
01-4.4	katastrska občina	k.o. Smlednik
01-4.5	parcelna številka	1164/1; 1165/1; 1165/2; 1166 (Odlok o razglasitvi)
		482 (Register)
01-4.6	lastnik	Družina Lazarini
01-4.7	upravljavac	Družina Lazarini
01-4.8	naročnik konservatorskega načrta	Evgenija Marjeta Lazarini Kristina Lazarini Stupica
01-4.9	nosilec posega	-
01-4.10	pristojna strokovna služba: ZVKDS OE	ZVKDS OE Ljubljana
01-4.11	zanjo: vodja OE	Boris Vičič, univ. dipl. arheol.
01-4.12	konservatorski nadzor:	Modest Erbežnik, univ. dipl. um. zgod.

01-5 Uvod

Baročni dvorec Smlednik, ki se nahaja na ravnici v naselju Valburga, ob cesti Smlednik – Kranj, je bil z Odlokom o razglasitvi 32 objektov za kulturne in zgodovinske spomenike v občini Ljubljana Šiška, Ur.l. SRS, št. 3/90-205, razglašen za spomenik kulturne dediščine.

Dvorec s poudarjeno osno nastavitvijo poleg arhitekturne vrednosti obsega še kvalitetne poslikave slavnostne dvorane, več plasti ostalih poslikav v drugih prostorih, poslikave in opremo kapele, v baroku zasnovani drevored in park, v katerega je umeščen z ostalimi gospodarskimi poslopji

Dvorec je v letu 1991 ponovno prišel v last njegovim predhodnim lastnikom rodbini Lazarini, ki ga skuša obnoviti in vzpostaviti v novi funkciji.

01- 6 Razumevanje spomenika in njegovih vrednot

01-6.1 Izpis iz registra kulturne dediščine

IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Evidenčna številka enote: **666**

Ime enote: **Smlednik - Dvorec Valburga**

OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Vrsta dediščine: **nepremična kulturna dediščina**

Tip enote: **profana stavbna dediščina**

Obseg enote: **območje**

Tipološka gesla enote:

dvorec s parkom, vrt

Tekstualni opis enote:

Baročni dvorec s poudarjeno osno postavitvijo. V dvorcu so kapela, poslikana velika dvorana in nizi prostorov s freskami. Poznobaročni vrt (1779) je bil kasneje preoblikovan v krajinskem slogu.

Datacija enote: **druga četrtina 17. stol., druga polovica 18. stol., 1763-1779**

LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **VALBURGA**

Občina: **MEDVODE**

Lokacija:

Dvorec s parkom stoji na ravnici nad ježo na levem bregu Save, pod Starim gradom, sredi naselja Valburga, ob cesti Smlednik - Kranj.

PRISTOJNOSTI

Območna enota: **ZVKD Ljubljana**

RAZGLASITEV

Vrsta spomenika **neznano**

Akt razglasitve:

Odlok o razglasitvi 32 objektov za kulturne in zgodovinske spomenike v občini Ljubljana Šiška, Ur.l. SRS, št. 3/90-205

Vrsta razglasitve: **stalna razglasitev do preklica**

Veljavnost razglasitve: **3.2.1990 -**

IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE	
Evidenčna številka enote:	7940
Ime enote:	Smlednik - Park dvorca Valburga

OPIS ENOTE DEDIŠČINE	
Vrsta dediščine:	integralna dediščina
Tip enote:	vrtnoarhitekturna dediščina
Obseg enote:	objekt
Tipološka gesla enote:	park
Tekstualni opis enote:	
Zasnova sodi v 2.pol. 18 stol. Prvotno poznobaročni vrt je bil kasneje preoblikovan v krajinskem slogu z organsko mrežo sprehajalnih poti in različnim drevjem.	
Datacija enote:	druga polovica 18. stol., 19. stol.

LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE	
Naselje:	VALBURGA
Občina:	MEDVODE
Lokacija:	Na robu vasi Valburga, ob cesti Smlednik - Kranj.

PRISTOJNOSTI	
Območna enota:	ZVKD Ljubljana

RAZGLASITEV	
Vrsta spomenika	neznano
Akt razglasitve:	
Odlok o razglasitvi 32 objektov za kulturne in zgodovinske spomenike v občini Ljubljana Šiška, Ur.l. SRS, št. 3/90-205	
Vrsta razglasitve:	stalna razglasitev do preklica
Veljavnost razglasitve:	3.2.1990 -

01-6.2 Navedba aktov, ki določajo status spomenika

- **Odlok o razglasitvi 32 objektov za kulturne in zgodovinske spomenike v občini Ljubljana Šiška, Ur.l. SRS, št. 3/90-205**
- Odlok o spremembah in dopolnitvah Odloka o dopolnitvah prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š13 Smlednik, Medvode, Ur. l. SRS št. 56, 30.05.2006
- Sklep o javni razgrnitvi osnutkov odlokov o spremembah in dopolnitvah: Odloka o prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š9 Medvode, Odloka o prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š10 Pirniče, Odloka o prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š12 Zbilje, Odloka o prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š13 Smlednik, Odloka o prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š15 Golo Brdo – Žlebe, Odloka o prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š16 Trnovec – Topol, Odloka o prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto ŠP 9/5 Goričane, Medvode, UL št. 118, 27.12.2005

- Popravek odloka o spremembah in dopolnitvah odloka o prostorskih ureditvenih pogojih za plansko celoto Š 13 Smlednik (Medvode), POPRAVKI • UL št. 47, 29.05.2002
- Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o prostorskih ureditvenih pogojih za plansko celoto Š13 Smlednik, Medvode • UL št. 35, 19.04.2002
- Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o prostorskih ureditvenih pogojih za plansko celoto Š13 Smlednik, Medvode • UL št. 88, 22.12.1998
- Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za plansko celoto Š 13 Smlednik, Ljubljana-Šiška • UL št. 55, 20.11.1992
- Sklep o javni razgrnitvi osnutka prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š 13 Smlednik, Ljubljana-Šiška • UL št. 5, 31.01.1992

01-6.3 Opis in položaj spomenika v prostoru

Smlednik je gručasto naselje v osrednjem delu Ljubljanske kotline, na skrajnem jugozahodnem delu Kranjskega polja.¹ Nahaja se v občini Medvode. Gručasto naselje je umeščeno med vznožje Smledniškega hriba na eni strani in Zbiljskim jezerom na drugi. V povojnem obdobju se je naselje razširilo proti severu in se povežalo z vasio Valburga.

Dvorec Smlednik se nahaja ob koncu vasi Valburga, ob cesti proti Kranju. Zgodovinsko je neločljivo povezan z gradom Smlednik, ki stoji na vrhu Smledniškega hriba. Od tega je danes ostala le še razvalina, začetki gradu pa datirajo v 12. stoletje. Njegov lastnik Janez Krstnik grof Verda pl. Verdenberg, je sredi 17. stoletja postavil dvorec Smlednik v dolini.²

V kompleks dvorca sodijo tudi drevored, park, vrtovi in gospodarska poslopja. Prvotni drevored je stal na istem mestu, kot današnji lipov, iz leta 1772. Posaditi ga je dal leta 1779 že Frančišek Jožef baron Smledniški.³ Na začetku drevoreda stoji partizanski spomenik. Za dvorcem se nahaja park. Po drugi svetovni vojni je bil obstoječi park uničen, na območju so postavili športne objekte in igrišča.

Slika 1: dvorec Smlednik

Na zahodnem robu parka stojita dve stavbi. Stavbo ob dvorcu je med leti 1844 -1860 postavil Franc Ksaver Feliks baron Lazarini za potrebe okrožnega glavarstva in sodišča. Poleg te stavbe stoji nekdanje gospodarsko poslopje, najverjetneje ena starejših stavb v vasi, ki pa so ji v letih 1990-91 dozidali garaže. Na vzhodnem delu parka so vrtovi. Nekdaj sta tam stala tudi vrtnarija in manjši bazen. Vzhodno od dvorca so stali hlevi, ki so bili požgani leta 1945.⁴

¹ - Damjan Prelovšek: Enciklopedija Slovenije 12, 1998 (od tod: Prelovšek, 1998), p. 85

² - Branko Reisp: Grad Smlednik (od tod: Reisp, 1987), 1987, p. 3 - 15

³ - Prelovšek, 1998, p. 85

⁴ - Franci Lazarini: Dvorec Smlednik, 2003 – 2004 (od tod: Lazarini, 2003 – 2004), p. 7

Na območju vasi Valburga se nahaja še nekaj zgodovinskih spomenikov. Podružnična cerkev sv. Valburge, ki se nahaja v bližini dvorca, je bila postavljena med leti 1759-1761. Cerkev se slogovno navezuje na dela arhitekta Candida Zullianija.⁵ V cerkvi so umetnine: zgodnjebaročna prižnica, veliki oltar, ki je delo V. Vrbnika iz leta 1765⁶, oljne slike Kristus na Oljski gori in Križev pot pa so delo Leopolda Layerja.⁷

Leta 1772 so na pobočju Smledniškega hriba postavili Kalvarijo. Iz tega časa je tudi kapelica sredi polja med Smlednikom in Zbiljskim jezerom. Ta je posvečena Materi božji, po svoji obliki pa spominja na kamine, vzdane v preddverje Smledniškega dvorca.

Na pobudo baronov Lazarini je bila sezidana župnijska cerkev sv. Urha, med leti 1849 – 1851. Cerkev je zasnoval ljubljanski stavbenih Anton Brilli, pretežno ornamentalno poslikal pa A. Jebačin. Za cerkvijo, na pokopališču se nahaja družinska grobnica rodbine Lazarini, zgrajena med leti 1860 – 1864. Iz istega časa je tudi znamenje pod župnijsko cerkvijo, katerega je poslikal Leopold Layer. Pri poslikavi te se je Layer morda zgledoval po freskah v kapeli dvorca Smlednik, ki so delo Antona Cebeja.⁸

Zunanjščina dvorca

Današnja stavba je odraz obsežnih gradbenih del v letu 1774 in popotresne prenovе leta 1895. Dvorec je bil tudi v času, ko je v njem bival zavod Frana Milčinskega vzdrževan.

Dvorec je vključen v parkovni nasad. Tloris dvorca je v obliki črke T, pri čemer jo sestavlja kubično jedro na skorajda kvadratni talni ploskvi in trakt, na pravokotni talni ploskvi, ki se zaključuje z dvema rizalitno izstopajočima stolpičema na obeh koncih. Fasada trakta je orientirana proti jugu in predstavlja danes osrednjo frontalno fasado dvorca. Je petnajstosna. Po eno dodatno os na vsako stran predstavljata stolpiča. Dvorec ima dve nadstropji. Na južni fasadi sta ločeni z dvojnima profiloma gred, potekajočima preko celotne širine. Streha je krita z bobrovcem ter je nad severnim traktom višja.

V osrednji osi stoji na dva slopa postavljen balkon z ograjo, ki je bila postavljena po drugi svetovni vojni in je izvedena z betonskimi stebrički. Na starih fotografijah je viden prvoten balkon s kovano ograjo.⁹ V osi pod balkonom je klasicistični portal.¹⁰ Nekoliko drugačna, a tudi kamnita portala, opremljena z novima prekladama, sta v osi stolpastih rizalitov. Poleg teh sta na fasadi vidna še dva portala, ki se nahajata v predzadnjih oseh na obeh straneh osrednjega dela (ali na drugi in štirinajsti osi), ki se zaključujeta s polkrožnima arhivoltama. Od vseh naštetih sta v uporabi le še osrednji portal in portal vzhodnega stolpa, medtem, ko so ostali portali zazidani.

Okna v pritličju obdajajo preprosti kamniti okvirji. Pri pokončnih oknih v obeh nadstropjih pa so okvirji izdelani v profiliranem ometu. Etaže so med seboj predeljene z dvojnimi profili gred. Okna niso originalna in nimajo polken, kot to vidimo na starih fotografijah.¹¹

⁵ - Damjan Prelovšek: Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas (od tod: Prelovšek, 1986), 1986, p. 122-124

⁶ - Ibid.loc.cit.

⁷ - Prelovšek, 1998, p. 85, 86

⁸ - Ibid., p. 86

⁹ - Arhiv Restavratorski center, arhivske fotografije

¹⁰ - Ivan Stopar: Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, Gorenjska I-IV: Med Polhovim Gradcem in Smlednikom, 1998 (od tod: Stopar, 1998), p. 80

¹¹ - Arhiv Restavratorski center, arhivske fotografije

Slika 2: južna fasada dvorca danes

Slika 3: južna fasada in vhod v двореc iz arhivskih virov

Do osrednje osi pripelje dolg lipov drevored iz leta 1972. Originalni je bil posekan po drugi svetovni vojni.

Slika 4: dostop do dvorca z originalnim drevoredom

Slika 5: dostop do dvorca danes

Kubična stavba, ki se drži trakta na severni strani (jedro), je na njeni severni fasadi sedemosna, na bočnih fasadah pa ima šest osi. Na južni strani se povezuje s prečnim traktom z dvema sekundarnima¹² hodnikoma. Ta stavba sredi vsake stranice vsebuje rahlo izstopajoč rizalit, ki je ob bočnih straneh dvoosen, na poudarjeni severni strani pa triosen. Pokrit je s sedlasto streho, oblikovano na čop.

Za rizalitom na severni strani se nahaja slavnostna dvorana. Okna, ki so sicer pravokotna in dvokrilna, kot na južni fasadi, so na tem predelu polkrožna. Osrednja odprtina se odpira na balkon s kovinsko ograjo, ki stoji na štirih stebričkih. Postavljen je bil po drugi svetovni vojni. Pritlična okna so tudi tu zamrežena s kovinskimi mrežami. V osrednji osi je zadnji vhod v двореc.

¹² - Stopar, 1998, p. 80, 81

Slika 6: vhod v severni trakt

Slika 7: severna stran dvorca

Pritličje tega severnega trakta je na vseh treh odprtih straneh opremljeno z dokaj velikimi, skoraj kvadratnimi okni iz peraškega tufa, oblikovno identičnimi s tistimi na južnem traktu in prav tako opremljenimi s končnimi mrežami. Pokončna pravokotna okna v nadstropjih imajo prav tako enostavno profilirane okvire iz tufa.

Vse fasade dvorca so gladke, členjene le s preprostimi pravokotnimi okviri, kar nakazuje, da je bila fasada dvorca nedokončana.

Notranjost dvorca

Če vstopimo v двореc na južni strani, v vhodni veži na obeh straneh zagledamo dva marmorna baročna kamina, ki ju na vrhu krasita medaljona z reliefnima portretoma antičnih vojščakov. Iz te veže se odpirajo vstopi v večji del obokane prostore vsega južnega trakta. Sledi vstop v prostor s triramnim stopniščem, obdanim z balustradno ograjo, ki je poudarjeno s pravokotnimi stebri in vodi v zgornji nadstropji.

Slika 8: vstop v severni trakt - vestibul

Slika 9: stopnišče z balustrado

Skozi hodnik pridemo v vestibul severnega dela dvorca. Tu je velika dvorana, ki jo podpirajo štirje pari stebrov kvadratnega prereza. Na desno in levo stran od te se odpirajo stranski prostori, po dve sobi na vsako stran. Stebri, ki podpirajo obok dvorane členijo to na 15 kvadratnih polj.

Po navedbi Francija Lazarinija so bila tla vestibula nekoč sestavljena iz okroglih kamnov (mačjih glav) ¹³, danes pa so na tleh terazo plošče. Na arhivski fotografiji mačjih glav ne vidimo, pač pa pravokotno prirezan kamnit tlak.

Slika 10: stebriščna veža, severni trakt - danes - *Slika 11: stebriščna veža, severni trakt - iz arhivskih fotografij danes*

Iz vhodnega preddverja si lahko nadaljeval pot v obe krili južnega trakta. »Sicer so bile v pritličju kleti, pralnica, kuhinja, shramba, skladišča, sobe za služinčad, gozdarja, sobarico. V pritličju zahodnega stolpa je bila klet, severno polovico vzhodnega stolpa je zavzemala shramba, južno polovico pa stopnice v kapelo. V 19. stoletju so na severni strani obeh kril dozidali hodnik, ki je olajšal prehajanje z ene sobe v drugo. Tako hodnik sta dobili tudi obe nadstropji.« ¹⁴

Slika 12: tloris pritličja iz 19. stoletja

Slika 13: tloris 1. nadstropja iz 19. stoletja

Prvo nadstropje je gosposko nadstropje. Iz stopniščne veže se na levo in desno odpirajo vrata v prostore, nekoč namenjene bivanju grajske gospode. V zahodnem bočnem stolpu je bila nekoč grajska knjižnica, v južnem pa kapela. V severnem traktu, nad vestibulom v pritličju, je velika slavnostna dvorana, ki je bila imenovana tudi jedilnica. Ob stenah slavnostne dvorane sta stala marmornata baročna kamina, v polkrožnih nišah ob južni in vzhodni steni pa dve keramični baročni peči. ¹⁵ Dvorana je bila vsa poslikana. Freske, ki se prilegajo arhitekturi, predstavljajo poznobaročno, rokokojsko stensko slikarstvo. Ob slavnostni dvorani sta bili na vsaki strani po dve sobi. Vsi ti prostori so bili poslikani s freskami, ki so danes bolj ali manj ohranjene. Še po

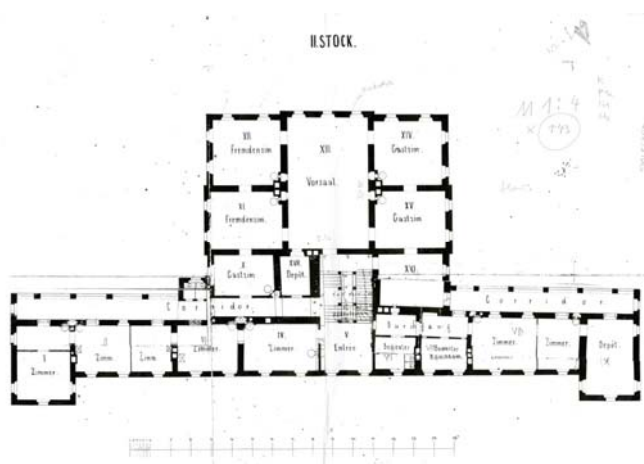
¹³ - Lazarini, 2003 – 2004, p. 9

¹⁴ - ibid.loc.cit.

¹⁵ - Stopar, 1998, p. 83

ena takšna soba je bila na levo in desno od stopniščne veže. Skozi veliki okni na severni strani svečane dvorane se je odpiral prehod na altan. V južnem traktu tega nadstropja pa so bili bivalni prostori in sicer v zahodnem krilu: dve sobi za gospode, soba za biljard in v stolpu knjižnica, v vzhodnem krilu pa: dve sobi za dame, salon in v stolpu kapela, ki je imela dostop tako iz pritličja kot iz salona.

Tloris prostorov drugega nadstropja se ujema z ostalima dvema. Nad slavnostno dvorano je t.i. Vorsaal – prednja soba, ki je po ustnih virih nekaj časa služila kot knjižnica. Obdajale so jo štiri manjše sobe (dve za tujce, dve za goste), še ena manjša soba in depo. V celotnem južnem traktu so bile sobe, katerih namen iz načrta ni razviden. Prav takšna soba je bila v zahodnem stolpu, v vzhodnem pa depo.¹⁶ Iz drugega nadstropja vodijo precej slabše stopnice na podstrešje, ki pa je prazno.

Slika 14: tloris 2. nadstropja iz 19. stoletja

Opis poslikav

Slavnostna dvorana je v celoti poslikana. Iluzionistična poslikava se prilagaja arhitekturi dvorane. Na severni in južni steni je naslikana iluzionistična arhitektura, ki obdaja okna in vrata na balkon na severni, ter vhod v prostor na južni steni. V nišah levo in desno od vrat sta nekoč stali dve rokokojski kamniti peči, ki so jih menda odstranili v 60tih letih 20. stoletja.¹⁷ Na vzhodni in zahodni steni sta postavljena kamnita baročna kamina, obdana prav tako z iluzionistično arhitekturo. Na straneh kaminov so v iluzionistični arhitekturi niš upodobljene celopostavne personifikacije Noči in Večera, Jutra in Dneva¹⁸. V povojnem času so bila njihova obličja uničena. Personifikacije dopolnjuje motivika školčevja in cvetja. Na stropu je upodobljen Apolonov sončni voz, ob njem pa skupina bogov, ki so alegorije letnih časov. Povezuje jih krog z zodiakalnimi znamenji. Skupina: Flora, Afrodita in Atena predstavljajo Pomlad. Skupina: Kora, Demetra, Zevs in Hermes predstavljajo Poletje, skupina: Hefajst, Artemida, Ares in Kentaver predstavljajo Jesen, skupina: Pozejdon, Amfitrita, Hera in Kronos pa predstavljajo Zimo.

¹⁶ - ibid.loc.cit.

¹⁷ - Lazarini, 2003 – 2004, p. 12

¹⁸ - Stopar, 1998, p. 83

Slika 15: slavnostna dvorana iz arhivskih virov

Slike 16, 17, 18, 19: poslikave stropa slavnostne dvorane

Ugotovitve Lidije Tavčar kažejo, da bogovi niso le alegorije letnih časov, marveč tudi 4 elementov: zraka, ognja, zemlje in vode. Tem ustrezajo tudi štirje temperamenti in štiri strani neba. »Tako se vse našete četverice ujemajo z makrokozmosom, svetom, časom, in po podobi sveta urejenim mikrokozmosom, človekom.«¹⁹ Opisane poslikave dopolnjuje v grisailu naslikana ornamentika.

¹⁹ - Lidija Tavčar: Mit v sliki in besedi (od tod: Tavčar, 1997), 1997, p. 61 - 65

Na podlagi ugotovitev Barbare Murovec je avtor fresk slikar Eustachius Gabriel dvorano poslikal v zadnjih letih pred svojo smrtjo in sicer med leti 1790 in 1792.²⁰

S freskami je poslikana tudi kapela dvorca, ki se nahaja v prvem nadstropju, dostopna pa je iz pritličja vzhodnega stolpa. Nekoč je bila dostopna tudi iz prvega nadstropja.

Upodobljen je sv. Frančišek, oblečen v meniško kuto, ki se obdan z angeli vzpenja v nebo, ter Kristus, za njim pa angel s simbolom križa. Nad obema se nahaja Bog Oče, nad njim pa še sv. Duh v podobi goloba. Ob osrednjem polju sta na vsaki strani dve ženski figuri. Te predstavljajo alegorije svetnikovih ali krščanskih kreposti: Pokorščino in Čistost, Post in Molitev, Potrpežljivost in Revščino, Spokornost in Usmiljenje.²¹ V vogalih so naslikane vaze s cveticami in školjčna ornamentika. Na vrhovih oboka se nahajajo vaze s pojasnili.

Sliki 20, 21: Cebejeva poslikava stropa kapele

Grajsko kapelo je kmalu po letu 1772 poslikal Anton Cebej.²² Na podlagi najdenih grafičnih predlog gre pri teh freskah za naslon na Eustachiusa Gabriela. Cebej naj bi le prevzel in opravil že dogovorjeno delo, ker je Gabriela že leta 1772 v Ljubljani doletela nepričakovana smrt.²³

V kapeli se je ohranila še mlajša poslikava, ki prikazuje dva grba. Prvi je družinski grb Lazarinijev, drugi pa grb družine Brandis.²⁴

²⁰ - Barbara Murovec: Ikonografska analiza smledniških fresk in likovni viri zanje, Eustachius Gabriel med Augsburgom in Dunajem (od tod: Murovec, 2004), 2004, p. 117 - 134

²¹ - Stopar, 1998, p. 86, 87

²² - Igor Sapač: Baročni arhitekt Lovrenc Prager, Grajski opus, 2003, p. 19

²³ - Murovec, 2004, p. 117 - 134

²⁴ - Gre za ugotovitev Francija Lazarinija, ki jo je pripravljavcem konservatorskega načrta predstavil na sestanku v Restavratorskem centru, dne 18.12.2009.

Sliki 22, 23: personifikacije kreposti na poslikavah v kapeli

Baročne poslikave so bile najdene tudi v vseh drugih prostorih severnega trakta prvega nadstropja. Večinoma so še vedno pod beleži, čeprav so jih pričeli odkrivati leta 1992. »Najkvalitetnejša poslikava je bila najdena v sobi zahodno od stopniščne veže, kjer so bili najdeni razkošni krajinski motivi. Freske so precej poškodovale različne predelne stene in električne napeljave. Zanimiva je drobcena skupina žanrskih figur, ki se pojavlja na teh freskah, kakršne druge pri nas ne poznamo.«²⁵ Gre torej za poslikavo zelo visoke kakovosti, ki presega nivo poslikav tistega časa na Slovenskem.

Poslikava je bila v večji meri odkrita leta 1998. V okvirih iz sadja vidimo krajinske prizore, arhitektura v nekdanji sobi XVII pa morda celo predstavlja dvorec.²⁶ V krajino so umeščene žanrske figurice. Prostor je bil prezidan, zato se poslikave nadaljujejo tudi na današnji hodnik.

Sliki 24, 25: plasti poslikav v severnem traktu

Franci Lazarini ugotavlja, da avtor te poslikave ni Leopold Layer oziroma njegova delavnica, kar je bilo mnenje nekaterih drugih avtorjev, saj motivika ni prav nič Layerjevska.²⁷ Poslikava sicer datira v začetek 18. stoletja.

²⁵ - Stopar, 1998, p. 88

²⁶ - Lazarini, 2003 – 2004, p. 16

²⁷ - *ibid.*loc.cit.

Franci Lazarini je opisal tudi poslikave v stranskih sobah: XI, XII, XIV in XV. (glej tlorise zgoraj) Soba XI je poslikal manj večji mojster kot prej opisane in sicer v letih 1698 – 1740. Gre za dve plasti poslikav, izmed katerih je starejša plast kakovostnejša. V pastelnih tonih je naslikana krajina z drevjem, okoli okenskih špalet so bordure, zanimiv in viden pa je motiv račke. Mlajša plast se omejuje na dekoracijo, izvedeno s šablono.²⁸

Tudi v sobi XII gre za dve plasti poslikave, pri čemer se starejša kvalitetnejša, ki je nastala istočasno kot že omenjene poslikave žanrskih motivov, nahaja na severni steni. Mlajša poslikava prikazuje imitacije kamnitih inkrustacij ter je le dekorativna. Sonde štukiranih profiliranih okvirjev na stropu so pokazale ornamentalne in črtne bordure.²⁹

V sobi XIV gre za več mlajši plasti poslikave v sivkasto modrem koloritu. Ob špaletah so vidne dekoracije s cofastimi okraski in rastlinskimi motivi. Del poslikave je bil uničen zaradi napeljave centralne kurjave, ki pa je bila v sklopu restavratorskih del leta 2001 odstranjena.³⁰

Tudi v sobi XV gre za dve plasti poslikav, od katerih pa je mlajša kvalitetnejša. Ta predstavlja motive draperije. V sobi je bila v času Vzgojnega zavoda telovadnica, tako, da so slikarije močno uničene.³¹

V letu 2009 so bili preiskani še vsi ostali prostori v 1. nadstropju, ter glavni vhod, stopnišče in veža v pritličju.

Prostore VIIIa, VIIIb in VIIIc v 1. nadstropju, ki so v preteklosti predstavljali en sam prostor, bo treba podrobneje preiskati, ker so tu namreč spustili stropove. V prostorih IIa, IIb in IIc, ki so prav tako v preteklosti predstavljali en sam prostor prostorih, je bila sicer najdena poslikava, ki se ponavlja v vseh treh prostorih, vendar je zelo nejasna. V nobenem od prostorov preiskanih v letošnjem letu niso bile narejene preiskave stropov zato bo le te še treba preiskati, čeprav je verjetnost, da so poslikani zelo majhna.

Poslikave so bile najdene tudi v prostorih XVI, VII, I in IV v 1. nadstropju in v prostorih VIIa in XVIIb v pritličju. V prostoru VII se poslikave nahajajo v več nivojih. Najstarejša poslikava je pod debelo plastjo ometov najdena na JV steni, nad njimi pa je prav tako pod debelo plastjo ometa poslikava, ki je izvedena z valjčkom. V prostoru I je poslikava na vseh stenah. V prostoru IV, ki je bil pred leti požgan, se poslikava nahaja pod plastjo kasnejšega ometa. Zaradi nevarnosti, da se zrušijo ostanki ometov, je bil preiskan le manjši del na S steni. V pritličju je bila v prostorih VIIa in XVIIb najdena podobna poslikava. V prostoru VIIa je najdena poslikava na vseh stenah, ki pa je zaradi vlage večinoma uničena. Manjši del poslikave bi bil lahko prezentiran le na V steni nad in ob vratih, ki vodijo v prostor VIIb. V prostoru XVIIb je bil najden le manjši fragment enake poslikave na S steni.³²

Slike 26, 27 in 28: novo odkrite poslikave v 1. nadstropju; prostori I. in XVI.

²⁸ - ibid.loc.cit.

²⁹ - ibid., p. 17

³⁰ - ibid.loc.cit.

³¹ - ibid.loc.cit.

³² - Kuret, 2009, p. 2-3.

Oprema v kapeli

Poleg fresk je v kapeli ohranjena oprema. Sem spada baročna, trebušasto oblikovana oltarna menza, beneškega tipa. Izdelana je iz raznobarnega marmorja. Medtem ko je osrednji del trebušasto napihnjen in vsebuje dekoracijo iz sivega, belkastega in rdečkastega marmorja, sta ob straneh plastično izdelana reliefa z angelskima glavicama in girlandami iz sadja pod njima. Oltar je postavljen na stopnico ter stoji na dveh kamnitih podstavkih. Oltar je Matej Klemenčič pripisal v Ljubljani delujočemu beneškemu kiparju Francescu Rottmanu, učencu Francesca Robbe.³³ Nad oltarjem so trije marmornati reliefi. Nad osrednjim reliefom gre za motiv Veronikinega prta, ki ga drži putto, na levem in desnem reliefu pa so upodobljena orodja Kristusovega mučeništva. Že Matej Klemenčič je reliefe označil kot starejše baročno delo, Blaž Resman pa jih je na podlagi stilnih analiz pripisal kiparju Puttiju.³⁴ Stilno je relief posebej primerljiv z oltarjem sv. Ignacija pri Ljubljanskem Šentjakobu, pa tudi z angeloma nad tronom šentjakobškega Jožefovega oltarja ali z atributom sv. Mateja na reliefu prižnice goriške stolnice.³⁵

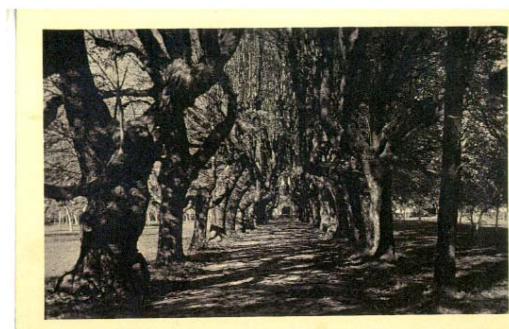
Nad oltarjem je visel triptih, ki prikazuje sv. Ano Samotretjo na osrednjem delu, na vsakem krilu pa po enega svetnika. Blizu oltarja je nekoč visela tudi Marijina podoba. Obe sliki sta bili v drugi svetovni vojni prestreljeni, sedaj pa sta v restavriranju.³⁶

Slika 29: oltar in marmorni reliefi v kapeli

Park

Prvotni lipov drevored je bil zasajen v glavno os dvorca. Leta 1779 ga je zasadil Frančišek Jožef baron Smledniški. Prej so bile na tem mestu kmetije Matevža Kodermana, Jožefa Knifca in Jurija Zajca. Drevored so posekali leta 1948. Kasneje so na tem mestu skušali urediti sadovnjake za učne namene, vendar neuspešno.³⁷ Leta 1972 so posadili nov lipov drevored, ki uspeva še danes.³⁸

Slika 30: prvotni lipov drevored

Slika 31: današnji pristop do dvorca z drevoredom

³³ - Matej Klemenčič: Prispevki k opusu Francesca Rotmana (od tod: Klemenčič, 1996), p. 113

³⁴ - Blaž Resman: Še o nekaterih baročnih kamnitih oltarjih (od tod: Resman, 2005), 2005, p. 53

³⁵ - ibid., p. 54

³⁶ - Lazarini, 2003 – 2004, p. 21

³⁷ - ibid., p. 6

³⁸ - Reisp, 1987, p. 26

Za dvorcem se nahaja park, ki ga je razširil in povečal Frančišek Jožef baron Smledniški. Franci Lazarini na podlagi Franciscejskega katastra ugotavlja, da je šlo za francoski tip parka. V 19. stoletju so parku dodali eksotične drevesne vrste, ki jih je iz Indije prinesel Pius baron Lazarini. Tako kot drevored je bil tudi park po drugi svetovni vojni uničen, v njem so uredili športne objekte (košarka, namizni tenis...) Na zahodnem robu parka stojita dve stavbi. Stavbo ob dvorcu je med leti 1844 – 1860 postavil Franc Ksaver Feliks baron Lazarini za potrebe okrožnega glavarstva in sodišča. Zraven te stavbe stoji nekdanje gospodarsko poslopje, bržkone ena starejših stavb v vasi, katere izgled so v letih 1990 – 91 pokvarili s tem, da so ji dozidali garaže.³⁹

Na vzhodnem robu parka so vrtovi. Nekdaj sta tam stala tudi vrtnarija in manjši bazen. Vzhodno od dvorca so nekoč stali hlevi, ki so bili po letu 1945 večinoma požgani, so pa ohranjeni njihovi načrti iz začetka štiridesetih let 20. stoletja.⁴⁰

Slika 32: gospodarska poslopja ob dvorcu iz arhivskih virov

Slika 33: Podoba dvorca z ograjenim vrtom iz arhivskih virov, iz leta 1859

Ob dvorcu se nahaja, z zidano ograjo zavarovan parter, kjer je bil nekdanji a sedaj opusteli grajski park z vodnjakom. Ob njem sta nekdanje upravno poslopje, ki je bilo predelano v delavnice in stanovanjsko poslopje. Zahodno od dvorca se nahaja še edina preostala stara platana.⁴¹

01-6.4 Opis razvoja spomenika

Če povzamemo do nedavnega veljavni stavbni razvoj, kot ga je opisal Ivan Stopar, naj bi dvorec nastal v štirih fazah. Prvo fazo naj bi v prvi polovici 17. stoletja pozidal Janez Krstnik grof Verdenberg. Še v letu 1724 je bil dvorec videti kot ga vidimo na Mungersdorfovem bakrorezu. Dvonadstropna šestosna stavba, orientirana v smeri vzhod zahod, krita s sedlasto, na čop prirezano streho in z na začetju prizidanim stolpičem. Verjetno so bile v njem nameščene tudi stopnice.⁴²

³⁹ - Lazarini, 2003 – 2004, p. 7

⁴⁰ - ibid.loc.cit.

⁴¹ - Stopar, 1998, p. 88

⁴² - ibid., p. 89; Enaka upodobitev je bila v grbu takratnega lastnika Janeza Adama prvega barona Smledniškega, ki je umrl zelo zadolžen.

Slika 34: J.V. Valvasor – grad Smlednik

Stopar je to fazo utemeljil na podlagi že omenjenega bakroreza v Valvasorjevi Topografiji Vojvodine Kranjske. Drugo fazo Stopar datira v 60. leta 18. stoletja. Francišek Jožef baron Smledniški, ki je bil lastnik od leta 1762 naj bi se leta 1763 lotil temeljite prenove in pozidal današnji severni trakt, v katerega je vpel tudi stopniščni stolp. Za časa istega lastnika naj bi sledili tudi tretja in četrta faza. V tem času naj bi bil pozidan južni trakt z obema končnima stolpoma. Stolpa naj bi nastala po krajšem časovnem razmiku, kar utemeljuje z razliko v portalih traktov in stolpov. To pa naj bi potrdila tudi datacija Cebejevih fresk v kapeli, v stolpu.⁴³ Kasnejše raziskave stavbnega razvoja pa so pokazale, da Stoparjeve domneve ne držijo.

Na podlagi fotografij iz leta 1954 je Stopar domneval, da so slavnostno dvorano nameravali poslikati že kmalu po njegovi izgradnji in da ta del dvorca ni dosti starejši od fresk. Tako je sklepal, da je dvorana v času nastanka fotografije imela še lesen pod, iz druge fotografije pa, da je razvidno, da je v tistem času obstajala še vsaj ena rokokojska peč. Na fotografijah je razvidna tudi odlična kovana baročna mreža, ki jo je Stopar identificiral kot del nekega kamina.⁴⁴ Raziskave ob prenovi, ki jih je izvedel Restavratorski center in natančen pregled ter obdelava arhivskih fotografij so pokazale, da je kovana ograja v resnici spadala k t.i. francoskim oknom v slavnostni dvorani severnega trakta.⁴⁵ To obenem tudi ovrže teorijo nekaterih avtorjev o prvotnem balkonu, ki naj bi bil na mestu novejšega, še danes obstoječega.⁴⁶

Slika 35: rokokojska peč iz Slike 36, 37: kovana ograja iz dokumentacije INDOK

⁴³ - ibid., p. 88 – 90.

⁴⁴ - ibid., p. 83.

⁴⁵ Prav tako kamni na fotografiji, o kateri govori stopar, ne spada v slavnostno dvorano, kar spremeni tudi domnevo o načinu izvedbe njenega lesenega poda. Slika kamina in obrazložitev, da je iz ene izmed grajskih soban objavlja tudi Igor Sapač v Arhitektura 18. Stoletja na Slovenskem. Igor Sapač: Arhitektura 18. Stoletja na Slovenskem (od tod: Sapač, 2007), 2007, p. 210, 211

⁴⁶ - Prelovšek, 1986, p. 122; Prelovšek tu nakazuje domnevo na obstoj predhodnega balkona, ki ga je morda izvedel Candido Zulliani.

Lazarini je na Stoparjevo časovnico podal nekaj pripomb in sicer, da na podlagi sondažnih preiskav freske iz slavnostne dvorane in hodnika severnega trakta datirajo v leto 1650, kar pomeni, da morajo biti ti prostori zgodnejši.⁴⁷ Ivo Nemec nam je kasneje pojasnil, da za letnico 1650 ni trdnih dokazov. Lazariniju pa se tudi ne zdi verjetno, da bi stolpi nastali kasneje od ostalega južnega trakta, pri čemer le razlika v portalih ni zadosten dokaz.

V 19. stoletju so na severni strani južnega trakta dozidali hodnike in s tem rešili problem prehajanja iz enega trakta v drugega, zato ni celoten južni trakt iz 60tih in 70tih let.⁴⁸

Igor Sapač v svoji tezi navaja, da so obsežna dela, s katerimi so povsem zabrisali nekdanjo, na Valvasorjevi upodobitvi dokumentirano podobo prvotnega skromnejšega dvorca trajala vse do leta 1774. V tem času je stavba dobila podobo dovolj reprezentativnega baročnega dvorca, z razsežno prednjo fasado, ki je vključen v park. Prvotno skromno dvonadstropno pravokotno zasnovo so razširili v mogočen dvorec, na tlorisu v obliki črke T. Petnajstosna prednja fasada se zaključuje z dvema rizalitno izstopajočima stolpicema na straneh.⁴⁹

Po potresu, leta 1895 so stavbo nekoliko predelali. Stavbo so takrat deloma preetažirali. Takrat so zazidali manjša pravokotna okna, ki so nad okni drugega nadstropja, podobno kot na začetni fasadi, osvetljevala podstrešno poletažo.⁵⁰

Slike 38, 39: arhivski podobi dvorca v letih 1930

O prvotni fasadni členitvi ni podatkov. Sapač domneva, da je bila gladka in nikoli povsem dokončana. To dokazuje tudi odsotnost visokega čela nad glavnim portalom v osi stavbe. Tudi ostale fasade dvorca so bile vseskozi gladke, členjene le s preprostimi pravokotnimi kamnitimi okviri. V notranjščini je kot plod barokizacije v pritličju osrednjega trakta nastala mogočna stebriščna veža, nad njo pa v prvem nadstropju slavnostna dvorana.⁵¹

Kot avtorja baročne prezidave dvorca sta veljala Candido Zuliani in Leopold Hofer.⁵² Vendar se vsi avtorji strinjajo, da glede na ohranjeni predračun, datiran 23. novembra 1763, ni moglo iti za večje prezidave. V spodnjih dveh etažah so bila mišljena popravila dotrajanih podov, oken in vrat. Arhitekt je popravil tudi kaščo, steklenjak in vrtno uto. Po njegovi smrti je delo nadaljeval Leopold Hofer, ki je leta 1779 projektiral tudi vrtno alejo.⁵³ Sapač je bil prvi, ki je baročno

⁴⁷ - Lazarini, 2003 – 2004, p. 11; Pri tem se opira na članek Iva Nemca: Ivo Nemec: Smlednik, dekorativne in arhitekturne poslikave nekaterih notranjih prostorov. Sondažne preiskave, Ljubljana – Smlednik 1992, p.22 (tipkopis).

⁴⁸ - Lazarini, p. 11

⁴⁹ - Sapač, 2003, p. 19

⁵⁰ - ibid.loc.cit.

⁵¹ - ibid.loc.cit.

⁵² - Prelovšek, 1986, p. 122 – 124, Stopar, 1998, p. 91, Raisp, 1987, p. 24

⁵³ - Prelovšek, 1986, p. 122

prezidavo dvorca pripisal na Dunaju šolanemu arhitektu Lovrencu Pragerju. To je utemeljil tudi z vzporednicami in primerjavami z drugimi deli, ki jih je naredil ta arhitekt.⁵⁴

Leta 1945 so dvorec zaprli in izropali njegov inventar ter bogato knjižnico, ki je bila izjemna v slovenskem prostoru. Leta 1946 so nekdanji obzidani park spremenili v igrišče in zelenjavni vrt.⁵⁵ Pozneje so v tem dvorcu uredili vzgojni zavod za mladino. V ta namen so nekoliko prezidali predvsem notranjščino dvorca. Predelili so večje sobe, uredili sanitarije, prebelili freske, tako da so uredili učilnice, garderobe, sobe za uporabnike zavoda.

Slika 40: Dvorec Valburga v 70-tih letih 20. stoletja, z še obranjeno parkovno ureditvijo.

Po tem, ko je dvorec leta 1990 prešel nazaj v last rodbine Lazarini, so ti pričeli s prenovo dela prostorov, da bi tu uredili bivalne prostore. Napeljali so elektriko, predelali nekaj sten. Po tragični smrti solastnika dvorca, univ. prof. dr. Franca Lazarinija leta 1992, je prenova zastala.

Slika 41: Panoramska slika vhodne fasade dvorca danes

Slika 42: današnji tloris pritličja

Slika 43: današnji tloris 1. nadstropja

⁵⁴ - Sapač, 2003, p. 20

⁵⁵ - Stopar, 1998, p. 79

Slika 44: današnji tloris 2. nadstropja

V razvoj arhitekture dvorca se vklaplajo tudi njegove poslikave. V večini prostorov severnega trakta gre za več, navadno dve plasti poslikav. Pred baročnimi poslikavami je bil severni trakt poslikan s starejšimi poslikavam. V letih 1770 – 1772 je Eustachius Gabriel poslikal slavnostno dvorano, Anton Cebej pa kapelo po letu 1772.

Park v 18. stoletju

Iz zasnove celote in njenega razmerja do stavbe ter na podlagi podrobnosti je možno razbrati prvine renesančnega in baročnega vrta. V zasnovi dvorca Smlednik lahko tako zasledimo značilno baročno sekvenco »dostopni del – dvorec – parter«.

Dvorišče, omejeno z gospodarskimi poslopji in posameznimi deli vrta, obdanimi z ograjo, se je z barokizacijo dvorca in ureditvijo parka, arhitekta Leopolda Hoferja, leta 1779 preoblikovalo v celovito krajinsko prostorsko parkovno zasnovo z značilnimi baročnimi sestavinami. Predstavljala jo je izrazita osna zasnova, ki se je pričela z vstopno alejo, poudarjeno z enostranim lipovim drevoredom (zasajenim pred gradom, kjer so prej stale tri domačije podložnikov) in potekala do dvorca, pred katerim je bil enostavno oblikovan parter. Od tu je potekala os skozi osrednji del stavbe na zadnjo stran, kjer je bilo dvorišče z gospodarskimi poslopji. Os se je nadaljevala v geometrijsko oblikovan park pravokotne oblike, razdeljen v manjša polja, ki so se simetrično nizala vzdolž osrednje osi. Navidezna prostorska os se je od tu nadaljevala v krajino in zaključila z gozdnim robom. Temeljni zakon baroka je očiten: z močjo glavne osi v urejeni perspektivi obvladati krajino, človeško bivališče pa naglasiti kot središče tega sveta.⁵⁶

Celotno območje dvorca je bilo ograjeno s kamnitim zidom, ki je oklepal stavbo in vrt ter s tem ustvaril pomembno povezavo vrta z dvorcem. V zidu je bilo več vhodov, med katerimi je bil najpomembnejši vhod z dvema štirikotno oblikovanima stebroma v osi stavbe. S tem je bil uresničen perspektivno poudarjajoč motiv. Omenjeni kamniti zid je ohranjen še danes, vendar v slabšem stanju. V sredini parka je stal vodni bazen z vodomatom, ki je prispeval pomemben učinek v celotni kompoziciji. Širina dvorca je določala širino parkovne zasnove. Geometrijsko oblikovan park pravokotne oblike je bil razdeljen v manjša polja, ki so se simetrično nizala vzdolž osrednje osi. V vogalih parterjev pa se pojavljajo okrogli elementi, verjetno gre za posamezna drevesa, pod katerimi je najverjetneje zasajen pušpan ali pa le tratni parter, saj je prikaz franciscejskega katastra nejasen in netočen. Celoten grajski kompleks Smlednik leži pravokotno na potek polj v okolici. Z barokizacijo dvorca in ureditvijo parka je torej novi lastnik Franc Asiški Jožef poudaril reprezentativnost svojega imetja, kar pa je kasneje izčrpalo že tako slabe finančne razmere gospostva.⁵⁷

Park v 19. stoletju

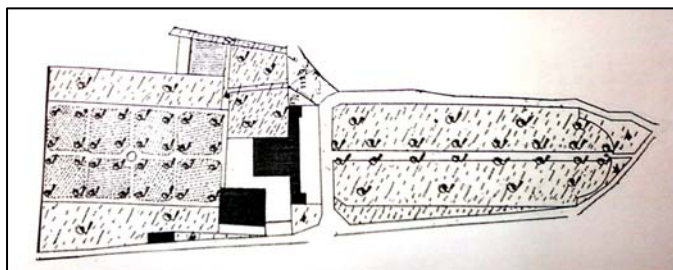
V 19. stoletju se je zaradi večjih sprememb čista geometrijska zasnova močno spremenila. Spremembo je po vsej verjetnosti narekoval vpliv angleškega krajinskega sloga, ki je po nastanku v silovitem valu preplaval baročno in ponekod še renesančno Evropo (Italija) ter vnesel mnoge

⁵⁶ - Blažič, Špela: Predlog rekonstrukcije Lazarinijevega dvorca v Smledniku, mentor: dr. Ana Kučan, Biotehniška fakulteta - Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana

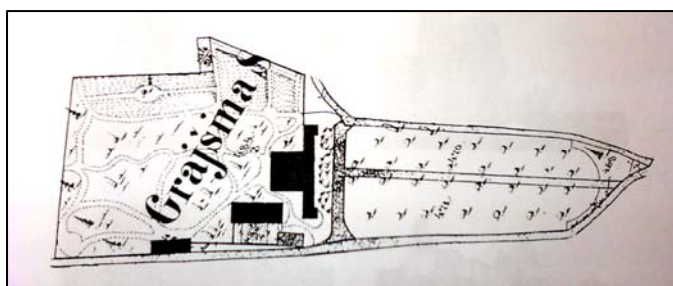
⁵⁷ - Eadem.

radikalne spremembe v tedanjo vrtno arhitekturno tvornost. Pri nas se angleško krajinski slog ni pojavil v čisti obliki, saj je geometrijski barok učinkoviteje podpiral družbeno moč in prepoznavnost zemljiške gospode.⁵⁸

V dvorcu Smlednik je nespremenjena ostala vstopna aleja, poudarjena z lipovim drevoredom. Geometrijsko oblikovan park pravokotne oblike pa se je, kot rezultat mode tistega časa, preoblikoval v organsko oblikovane sestavine parka. Vijugaste poti so se prepletale skozi park, odpirale in zapirale poglede ter ustvarjale preprosto razgibano krajino.⁵⁹

Slika 45: Franciscjevska kataster – dvorec leta 1867.

Slika 46: Franciscjevska kataster – dvorec leta 1840.

Park v 20. stoletju

Vse do II. svetovne vojne, ko je bil dvorec še v lasti rodbine Lazarini, so za park lepo skrbeli in ga primerno vzdrževali, kar se lepo vidi tudi na ohranjenih arhivskih fotografijah. Po II. vojni je bil dvorec nacionaliziran in izropan, posestvo pa konfiscirano. Leta 1948 so drevored posekali in opustili park dvorca. Kasneje so na tem mestu skušali urediti sadovnjake za učne namene, vendar neuspešno.⁶⁰ Leta 1972 so posadili nov lipov drevored, ki uspeva še danes.⁶¹ Vse do leta 1990 je bil v dvorcu Vzgojno-izobraževalni zavod Frana Milčinskega. V tem obdobju je bil park dvorca slabše vzdrževan.

Slika 47: Del parka pred južno fasado, ok. 1920 - 1930

Slika 48: pogled na dvorec s parkom, 70-ta leta 20. stoletja

⁵⁸ - Eadem.

⁵⁹ - Eadem.

⁶⁰ - Stopar, 1998, p. 6

⁶¹ - Reisp, 1987, p. 26

01-6.5 Primerjava s sorodnimi spomeniki

Primerjava arhitekture

Vsi avtorji, ki so Smledniški dvorec pripisovali Candidu Zulianiju so bili enotni v tem, da ne kaže značilnosti ostale njegove arhitekture. Igor Sapač, ki je dvorec prvi pripisal Lovrencu Pragerju je podal tudi vzporednice oziroma primerjave z drugo njegovo arhitekturo. Po njegovem mnenju so dela potekala v letih okoli 1764 do 1774.⁶²

Motiv na straneh izstopajočih rizalitnih stolpičev je primerljiv z podobnim motivom na gradu Boštanj, ki je bil sicer last druge veje rodbine Lazarini.⁶³ Osnovna shema fasade je primerljiva z dvorcem Selo. Enako kot na Selu sta tukaj na vsaki strani osrednjega portala še po dva stranska portala, v stranskem rizalitu pa je umeščena grajska kapela. Tako kot Selo in Praproče je imel tudi Smlednik sprva na vrhu manjša okna, ki so osvetljevala mezzanin oz. podstrešno poletažo.⁶⁴ Sapač glede na obliko strešin predpostavlja, da je bilo nad glavnim portalom načrtovano atično čelo. Oblikovanje Slopov v stebriščni veži je močno podobno oblikovanju slopov stopnišč na Selu, kar je ugotovil že Stopar.⁶⁵ Dvorec Selo je z Lovrencem Pragerjem povezal že Prelovšek in sicer ker je za istega lastnika naredil že kompleks suknarne, kot tudi na podlagi značilnosti njegove arhitekture.⁶⁶ Skoraj identičen motiv stebriščne veže bomo srečali na dvorcu Praproče⁶⁷, pa tudi v stranskih poslopijih na Selu in v Dolu⁶⁸. Oblikovanje slopov v veži ni podobno le slopom iz Sela, temveč tudi iz Dola.⁶⁹ Sapač ugotavlja, da stavba nikoli ni bila končana in da je bil verjetno predvidena bogata fasadna členitev, ki je spričo razmer kasneje odpadla.

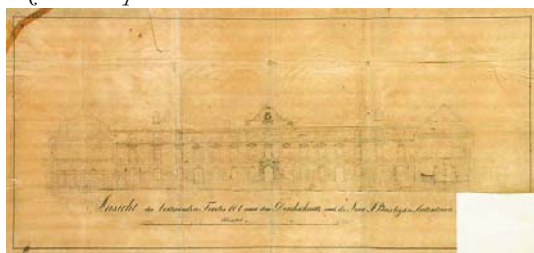
Slika 49: Grad Boštanj: Izstopajoči rizalitni stolpič

Slika 50: Grad Boštanj: Iz Valvasorjevih časov

Slika 51: Grad Boštanj: današnje stanje

Slika 52: Dvorec Sela: Lavirana risba s tušem iz leta 1762

Slika 53: Dvorec Sela: današnje stanje

Slika 54: Dvorec Sela: fasada iz arhivskih virov

⁶² - Sapač, 2003, p. 20

⁶³ - ibid.loc.cit.

⁶⁴ - Sapač, 2003, p. 20

⁶⁵ - Stopar, 1999, p. 152

⁶⁶ - Sapač, 2003, p. 8

⁶⁷ - Praproče je Igor Sapač pripisal Lovrencu Pragerju na podlagi stilnih primerjav s Smlednikom (osrednja stebriščna veža) in Novo Celje (tlorisna zasnova), časa nastanka ipd. Sapač, 2003, p. 21-22

⁶⁸ - Dvorec Dol se je do nedavno povezoval z arhitektom Matijo Perskim, ki se v zvezi z Dolom omenja v pisnem viru 10.3.1753. Igor Weigel ga je prvi pripisal Lovrencu Pragerju na podlagi stilnih značilnosti in ostalih dokumentov. Sapač je potrdil to ugotovitev in jo nadgradil. Sapač, 2003, p. 8 – 11.

⁶⁹ - Sapač, p. 20

Slika 55: Grad Dol: današnje stanje gradu

Slika 56: Grad Dol: koncept parkovne ureditve

Dela na dvorcu je, kot poročajo sočasni viri, zaključil Leopold Hofer, ki pa koncepta ni več mogel spremeniti. Sapač mu pripisuje predvsem dokončno ureditev okolice. Leta 1779 so uredili parterni vrt na začetni strani dvorca in pred glavno fasado na mestu odstranjenih podložniških hiš zasadili mogočen lipov drevored.⁷⁰

Igor Sapač je дворец Smlednik prepričljivo umestil znotraj grajskega opusa Lovrenca Pragerja. Kot sam navaja v uvodu in zaključku, se njegove teze nanašajo zlasti na stilne primerjave, podkrepjene z nekaterimi objavljenimi viri, manj pa na pregled arhivskih gradiv.

Lovrenc Prager je bil arhitekt, ki se je šolal na Dunaju, kjer je nekaj časa opravljal službo dvornega načrtovalca. Domnevno konec petdesetih let je prišel v Ljubljano in postal sodelavec tedaj vodilnega kranjskega arhitekta Matije Perskega. Na Kranjskem se je prvič pojavil v arhivskih dokumentih v zvezi z gradnjo dvorca Novo Celje pri Žalcu. Po smrti Matije Perskega je prevzel vodenje njegove delavnice in se poročil z njegovo vdovo. Novembra 1764 je dobil službo deželnega stavbnega mojstra, za odpuščenim Candidom Zullianijem.⁷¹ Od tedaj je veliko delal za plemiške naročnike.

Slika 57 in 58: Parapetne poslikave v dvorcu Novo Celje – ločna polja

⁷⁰ - ibid.loc.cit.

⁷¹ - Metoda Kemperl: Lovrenc Prager – Arhitekt župne crkve sv. Lovre u Vidovini, Rad. Inst. povij. umjet. 29/2005. (201–210), p.202, <http://hart.hr/uploads/documents/331.pdf>, dostopno dne 30.10.2009

Slika 59 in 60: Parapetne poslikave v dvorcu Valburga – ločna polja

V njegovem delu lahko sledimo določenim značilnostim, ki jih je spričo finančnih sredstev bolj ali manj dosledno uspel uresničiti. Medtem ko so fasade njegove grajske arhitekture pogosto povezane s finančnim stanjem naročnikov in nekatere kažejo na pobaročni čas, pa njegovi tlorisi kažejo dosledno spoštovanje simetrije. Stavbe je oblikoval v skladu z vzori največjih absolutističnih cesarskih in kraljevskih dvorcev. Pomembno vlogo je igrala ureditev parkovne okolice: značilne so dolge drevoredne osi do glavnega portala, slavnostna dvorišča in parterno oblikovani geometrični vrtovi na začetni strani. Te koncepte opazimo predvsem pri Dolu, Smledniku in Praprečah, deloma tudi pri Selu in Višnji gori.⁷²

Kljub verjetno višjim začetnim ambicijam Lovrenc Prager ostaja povprečno kvaliteten arhitekt in v nobenem pogledu ne odstopa od svojih sodobnikov v drugih avstrijskih deželnih središčih.⁷³ Z vodilnimi imeni baroka in poznega baroka svojega časa se ne more primerjati.

Prager je pomemben predvsem kot poslednji veliki ljubljanski baročni arhitekt, s katerim se je barok počasi pričel prevešati v klasicizem in se je konec 80tih let dokončno iztekel.⁷⁴

Primerjava poslikav

Eustachius Gabriel, ki je dovršil smledniške freske v veliki dvorani in bil domnevno idejni avtor tudi fresk v kapeli, se je rodil leta 1724 v Unterschwarzach bei Bad Waldsee, v Nemčiji, ter umrl leta 1772 v Ljubljani. Zadnjih pet let življenja je deloval na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem. Na Kranjskem je poslikal strop avditorija v ljubljanskem jezuitskem kolegiju (poslikavo je že 1774 uničil požar), baronu Francu Jožefu von Flödnigu pa je poslikal slavnostno dvorano gradu Smlednik, kar je bilo slikarjevo zadnje delo. Za smledniško grajsko kapelo je naredil le še prezentacijsko risbo, ki jo danes hrani Albertina.⁷⁵ Po tej risbi je poslikavo izvršil Anton Cebej.

Obširne primerjave smledniških fresk z deli ostalih slikarjev oziroma takrat krožečimi grafičnimi predlogami je naredila Barbara Murovec. Ugotovila je, da je Eustachius povzemal iz del rojakov, torej južnonemških avtorjev, npr. grafičnega cikla *Monats – Götter* (1733) Johanna Georga Bergmüllerja in Johana Evangelista Holzerja. Smledniško figuro Jupitra je naslikal že na stropu semeniške kapele (Priesterhauskapelle) v Celovcu. Za smledniški strop pa je kopiral tudi skupine in posamezne figure Daniela Grana, iz *Gartenpalais Schwarzenberg* na Dunaju.⁷⁶

⁷² - Sapač, 2003, 27

⁷³ - *ibid.* loc. cit.

⁷⁴ - *ibid.* loc. cit.

⁷⁵ - Barbara Murovec: Razprava, 2005, ZRC SAZU, <http://umzg.zrc-sazu.si/?q=/node/105>, dostopno dne 3.11.2009

⁷⁶ - Murovec, 2004, p. 119

Prav tako pa so za primerjave k smledniškim freskam pomembne poslikave štajerskih spomenikov (Domherrenhof, Gradec, 1770/71 in Premstätten, 1772).⁷⁷

Okrasitev prostora z letnimi časi, živalskim krogom, meseci, dnevnimi časi in podobnim ima sicer daljšo tradicijo – kot primer vključitev prav vseh kozmoloških alegorij, ki jih srečamo na Smledniku, lahko navedemo freske Jacoma Zuccia iz 16. stoletja, v Sala delle Stagioni v rimski palači Firenze. Vendar konkretne pobude za smledniško fresko izhajajo iz 18. stoletja. Gabriel se je domnevno šolal v Augsburgu in je dobro poznal opus tamkajšnjih vodilnih slikarjev in grafikov, na primer Bergmüllerja, Holzerja in Matthäusa Güntherja.⁷⁸ Večino teh del je slikar verjetno videl in situ, druga pa je povzemal po grafikah.

»Gabriel je v Ljubljani in njeni okolici deloval v času, ko je po smrti Franca Jelovška, ki je prej desetletja obvladoval desetine naročil, nastala vrzel, ki je domači slikarji niso mogli zapolniti.«⁷⁹ Smledniška freska, ki kaže močne Dunajske vplive se navezuje na dunajsko slikarstvo Maulbertschevih in zlasti Granovih del. Vendar Eustachius ni bil edini slikar, ki je posredoval dunajsko slikarstvo kranjskim deželam. Sem spadajo še Caspar Franz Sambach in Martin Johann Schmidt – Kremser Schmidt. Vsi trije so na Kranjskem ustvarjali sočasno, kar desetletje prej ne bi bilo možno, saj sta teritorij obvladovala Valentin Metzinger in Fran Jelovšek. Preobrat iz tradicije Operozov in italijanskega slikarstva na dunajsko se je na Kranjskem zgodil v 70tih letih 18. stoletja. Sprememba pa je politično pogojena, saj je Marija Terezija s svojimi reformami narekovala večjo centralizacijo države.⁸⁰

01-6.6 Materialno stanje spomenika in okolice

Dvorec je dvonadstropen, podkleten je samo manjši del (1 prostor s stopniščem). Nosilne konstrukcije so zidane, najstarejši del iz kamna, mlajša zidava je mešana iz kamna in opeke. Obokan je kletni prostor, kapela ter večina prostorov v pritličju, ostali stropovi so leseni mozničeni, s spodnjih strani trstičeni in ometani. Fasade so v celoti ometane, del portalov in okenskih okvirjev je izvedenih iz zelenega tufa, ostala okna so obrobljena s profiliranimi ometanimi okvirji. Streha je dvokapnica, krita z bobrovcem. Kritina se je redno vzdrževala, v slabšem stanju so žlebovi. Podstrešje je prezračevano in prazno.

Spremembe v povojnem času so odstranile precej historičnih gradiv. Spremenjen je bil strop nad kuhinjo (dvignjen verjetno zaradi predpisov), zato je v nadstropnem prostoru XII ob svečani dvorani za ca 0,5 m dvignjen nivo tlaka. Okna so bila v celoti zamenjana z novejšimi, dvojnimi škatlastimi, ki pa zaradi širine špalet niso pravilno vgrajena. Odstranjena so bila vsa polkna. V kapeli je shranjenih še nekaj originalnih oken iz baročnega časa, ki služijo kot dragocen vir informacij o originalnem stavbnem pohištvu. Od dvokrilnih kasetiranih vrat se jih je ohranilo le nekaj v osrednjem delu (svečana dvorana in prostori ob njej, kapela in nekaj vrat v nadstropju), vsa ostala vrata so enostavne industrijske izvedbe, v leseni izvedbi. Lesen samostanski tlak, ki je dokumentiran na arhivskih fotografijah, je bil zamenjan s parketom na ribjo kost. V sobah so bile odstranjene tudi vse lončene peči, ki so bile, sodeč po arhivskih fotografijah, izjemno bogate. Napeljana je bila centralna kurjava, razvodi radiatorjev pa se seveda ne prilagajajo obdelavam prostorov. Ena največjih menjav in poškodb se je izvedla na baročnem stopnišču, kjer so

⁷⁷ - Barbara Murovec: Freske Eustachiusa Gabriela v graščini Slednik (od tod : Murovec, 1997), 1997, p. 154

⁷⁸ - *ibid.* loc.cit.

⁷⁹ - *ibid.*, p. 132

⁸⁰ - Murovec, 2004, p. 132 - 134

poklesali vse stopnice in jih obložili z novimi ploščami iz svetlega apnenca deb. 2 cm, ograjam pa odstranili zaključne kape ter jih prepleskali z oljno barvo.

Predelave in dozidave so se izvajale pretežno na S strani, s prezidavami arkadnega hodnika, dozidavo stranišč, dimnikov in manjših prizidkov. Oba osrednja vhoda, severni in južni, sta bila zaščitena z balkonom, s tem da je S balkon betonski in dodan v zadnjih desetletjih ter vzrok namakanju severne stene v svečani dvorani. Južni balkon sodi v baročno obdobje, odstranjena mu je bila kovana ograja in zamenjana z betonsko.

Vzdrževanje strehe je pripomoglo, da dvorec ni propadel in nima vidnih večjih konstrukcijskih poškodb. Vse konstrukcije so večinoma dobro ohranjene, velik razpon stropa nad svečano dvorano je bil statično saniran tako, da so stropniki z verigami, skritimi v lesene obloge, obešeni na betonske nosilce v podstrešju. Gradiva propadajo predvsem zaradi vlage: zamakanje zaradi slabih žlebov je pustilo posledice v vogalnih delih stavbe in na fasadah, kapilarna vlaga škoduje predvsem zidovom v predelu tal. Najbolj poškodovani so kamniti členi iz zelenega tufa, predvsem police okenskih okvirjev so v celoti razgrajene.

Park

Dvorec s pripadajočo okolico leži v naselju Valburga in meri 28.235,54 m². Območje obsega s kamnitim zidom omejeno površino parka, ki meri 11.521,55 m², površino z dvorcem, ki meri 4.843,83 m², ter vstopno alejo z drevoredom, ki meri 11.870,16 m². Osnovna kompozicijska os parkovne zasnove poteka v smeri SZ – JV. Tako dvorec kot vrt ležita v ravnini na nadmorski višini 352 metrov.⁸¹

Vegetacija na obravnavanem območju (znotraj zidu):

navadna bukev (*Fagus sylvatica*, 7 kom), navadna lipa (*Tilia platyphyllos*, drevored: 2x26=48, 19), navadni macesen (*Larix decidua*, 3 kom), tulipanovec (*Liriodendron tulipifera*, 1 kom), divji kostanj (*Aesculus hippocastanum*, 1 kom), navadna breza (*Betula pendula*, 12 kom), navadna jelka (*Abies alba*, 7 kom, 2 kom), javor (*Acer*, 29 kom), hrast (*Quercus*, 5 kom), vrba (*Salix*, 1 kom), črni bor (*Pinus nigra*, 1 kom).⁸²

Sama parkovna zasnova dvorca je slabo ohranjena. Vstopno alejo tvori dvojni lipov drevored (2 x 26 dreves). Pot med drevoredom je zaraščena s travo. Glavni vhod v dvorec in park je danes iz zahodne strani obravnavanega območja, v preteklosti pa je bil skozi vstopno alejo pod drevoredom. Zaradi slabo vidne in neurejene poti je danes dostop do dvorca pod drevoredom skoraj nemogoč. Spomenik NOB, ki stoji na začetku vstopne aleje, ovira prehodnost prostora. Ureditev parterja pred dvorcem zakriva fasado in glavni vhod v dvorec, tvori nejasno kompozicijo in preveč zapolnjuje občutljiv del prostora parka. Vrtni prostor za dvorcem zasedajo asfaltirane in travnate površine. Ob grajski kašči so bili v poveljnem obdobju dozidani garažni objekti, ob baronesinem dvorcu pa postavljene lesene barake oziroma drvarnice. Objekt vrtnarije, ki je ločil parkovni del vrta od gospodarskega, je bil v preteklosti porušen zaradi dotrajanosti.⁸³

Od urejenega parka je ohranjen drevored na južni strani in zasaditev v severnem delu, ostalo so zatravljene površine, ostanki manjših zelenjavnih vrtov in improvizirani zunanji tlaki. Vzhodni del ob dvorcu prerašča grmovje. Ograja, ki je obkrožala posestvo ob cestni strani, je bila sestavljena iz zidanih stebrov in vmesnih lesenih polnil iz letev. Zidani baročni zid okoli grajskega

⁸¹ - Blažič, Špela: Predlog rekonstrukcije Lazarinijevega dvorca v Smledniku, mentor: dr. Ana Kučan, Biotehniška fakulteta - Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.

⁸² - Eadem.

⁸³ - Blažič, Špela: Predlog rekonstrukcije Lazarinijevega dvorca v Smledniku, mentor: dr. Ana Kučan, Biotehniška fakulteta - Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.

kompleksa je večinoma v slabem stanju, propada in ponekod izginja, lesenih polnil ni več. Prav tako je popolnoma izginil podaljšek osi kompozicije v krajino.⁸⁴

01-6.7 Opis sprememb rabe in upravljanja spomenika

Če sledimo zgodovini in njenim virom se je na spomeniku dogodilo kar nekaj sprememb. Spremembe v zvezi z rabo lahko povzamemo pod naslednjimi točkami:

- Od zgodovinsko ugotovljivih začetkov je bil dvorec v rabi kot bivalni ali rezidenčni prostor plemstva, ki je bilo takrat njegov lastnik. V tem duhu so se vršile tudi vse spremembe na arhitekturi ter v obdajajočem parku.
- Po 2. svetovni vojni so dvorec nacionalizirali in v njem uredili sprva dom za sirote, nato pa osnovno šolo. Hkrati so v dvorcu nastanili tudi že Vzgojno izobraževalni zavod Frana Milčinskega.
- Največja sprememba v rabi se je zgodila, ko se je v kompleks naselil vzgojni zavod za mladino Fran Milčinski. Notranjost je bila takrat predelana za potrebe tovrstne ustanove: okna so bila omrežena, v notranjosti pa urejene sanitarije, garderobe, učilnice ipd. Okoliški prostori so bili predelani v delavnice in prostor za oskrbovalca, vrtovi so bili spremenjeni v športna igrišča in zelenjavne vrtove. Najkakovostnejši prostori so bili v neprimerni rabi (svečana dvorana s freskami je npr. služila telovadnici) ali obnovljeni na način uporabe neprimernih gradiv, ker je poškodovalo originalne strukture (klesanje stropnic, oljni oplesk kamnitih ograj itd.).
- Potem, ko je dvorec prišel nazaj v roke rodbine Lazarini, je ta pričela v njem urejati bivalne prostore. Po tragični smrti solastnika Lazarinija so se prenove v tej smeri ustavile. Od začetka 90tih let je v dvorcu vršil posamezna restavratorska dela in prenove Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Restavratorski center.
- Zavod za varstvo kulturne dediščine Restavratorski center je konservatorsko restavratorska dela v viteški (slavnostni) dvorani dvorca Smlednik izvajal od leta 2000. V tem času so bile skoraj v celoti konservirane -restavrirane poslikave po stenah in stropu ter vsa baročna dvokrilna vrata v dvorani.
- V noči 20.1.2007 je bil v dvorcu podtaknjen požar. Na južnem delu viteške dvorane v celoti zgorela oprema, zgorela sta ostenje in strop pisarniškega prostora (soba IV) v južnem delu dvorca. Gorelo je tudi ob dveh stranskih vratih slavnostne dvorane, ki so skoraj povsem zgorela, poslikave so bile močno poškodovane, konservatorsko restavratorska dela preteklih let uničena. Preostali prostori so bil močno zadimljeni in podvrženi visokim temperaturam.
- Prva zaščitna dela na poslikavah so se izvršila takoj po požaru, leta 2009 pa je družina Lazarini dala ponovno pobudo za začetek konserviranja – restavriranja svečane dvorane, ki je v teku.

⁸⁴ - Eadem.

Lastniki dvorca skozi čas:

- Johan Babtist Verd grof Verdenberg – domnevni graditelj dvorca, umrl 1648;
- Posest je leta 1652 prešla na Johana Herberta Auersperga, general Vojne Krajine;
- Njegova vdova je leta 1674 dvorec oddala v zakup Hansu pl. Pernburgu (ta je naredil nekaj prezidav);
- V letih 1684 – 1687 – so bili vrhunci nemirov s podložniki;
- V letu 1698 je bila rodbina Pernburgov povzdignjena v barone in dobila naziv Smledniški;
- Frančišek Jožef Pernburg Smledniški se je po letu 1763 lotil temeljitih prezidav in prenov in dal stavbi današnjo podobo;
- Leta 1795 je stavbo kupil Franc Ksaverij Ignac baron Lazarini;
- Lazariniji so na Smledniku stalno prisotni z izjemo časa francoske okupacije v letih 1809 – 1813;
- 1895 je dvorec hudo prizadel potres;
- Leta 1945 je bil dvorec zaplenjen;
- Potem v dvorcu nastanijo Vzgojno izobraževalni zavod Frana Milčinskega;
- Leta 1990 je bil dvorec vrnjen lastnikom – družini Lazarini.

01-6.8 Dokumentacija stanja spomenika

Arhitekturna izmera dvorca je bila delno izdelana na Fakulteti za arhitekturo v sklopu seminarja prof. dr. Petra Fistra leta 2003 in dopolnjena l. 2009 ob izdelavi konservatorskega načrta. Arhitekturna izmera spomenika je vložena v mapi 3, v poglavju dokumentacija stanja pred posegom.

Za potrebe konservatorskega načrta je bila izdelana fotografska dokumentacija, ki jo hrani ZVKDS Restavratorski center.

Ostala uporabljena dokumentacija za izdelavo konservatorskega načrta:

- arhivska fotodokumentacija, ki jo hrani INDOK center Uprave za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo,
- fotografije in načrti predelav v 19. stol. iz arhiva družine Lazarini,
- fotografska dokumentacija ZVKDS RC med konservatorsko restavratorskimi deli v svečani dvorani 2000-2009,
- poročila o opravljenih delih ZVKDS RC.

Fotografska dokumentacija stanja, junij – november 2009:

Slike 61 – 68: Današnje stanje dvorca Smlednik

01-6.9 Predhodne raziskave

- **Smlednik, dekorativne in arhitekturne poslikave nekaterih notranjih prostorov, sondažne preiskave, Peter Mali in Ivo Nemec, l. 1992.**

Izvedeno je bilo iskanje in sondiranje poslikav okrog svečane dvorane. S to preiskavo naj bi odkrili poseg in vrsto poslikav, kar naj bi služilo takrat načrtovani obnovi gradu. Sondirali so vse prostore okoli svečane dvorane (X., XII., XIV., XV., XV., hodnik XXII. in nekdanji prostori, danes združeni v enega X.,XVII.,XVIII.). Sondiranje je potekalo od junija julija 1992. Najstarejše in najkvalitetnejše poslikave so odkrili v prostoru X.,XVII.,XVIII., ki so iz leta ok. 1650. Poslikave, odkrite v ostalih prostorih, so glede na prej omenjeno manj kvalitetne, a po tehnologiji izvedbe sodijo v približno isti čas. Ugotovili so tudi, da je v preiskanih prostorih praviloma več faz različnih poslikav, zaradi česar so potrebne nadaljnje raziskave.

- **Dvorec Smlednik, seminarska naloga, avtor Franci Lazarini, l. 2002 – 2003.**

V seminarski nalogi poskuša avtor čim bolj natančno orisati umetnostnozgodovinske lastnosti dvorca, na osnovi razpoložljive literature ter ustnega izročila in tako opozoriti na nekatera še nerešena vprašanja. Vsebina zaobjema umeščenost dvorca v prostor, obravnava dvorca kot celote s parkom in drevoredom vred, podrobnejša obravnava posameznih pomembnejših prostorov in pregled premičnega gradiva (dvorni arhiv, uničena knjižnica in nekaj slik).

- **Poročilo o pregledu, preiskavah in stanju stropa v svečani dvorani Lazarinijevega dvorca v Valburgi s smernicami za prenovo, GRAD-ART d.o.o., junij 2005.**

Podjetje je leta 2005 po naročilu Restavratorskega centra RS opravilo detajlni strokovni pregled stropa nad svečano dvorano. Izdelali so poročilo o pregledu, preiskavah in stanju stropa s smernicami za prenovo. Iz analize – statične presoje stropnih konstrukcij je razvidno, da sama nosilnost stropnih konstrukcij ni bila kritična, vendar je bila glede na dotrajanost nekaterih stropnikov ogrožena trajnost fresk. V poročilu so navedli tudi predloge za rešitev omenjenih težav.

- **Poročilo naravoslovnih preiskav na dvorcu Valburga v Smledniku, ZVKDS RC, september 2009.** (v prilogi)

Zaradi številnih prezidav in obnov v preteklosti dvorca so bile v poletju 2009 izvedene naravoslovne preiskave. Za obnovo fasade so preiskali barvne plasti za ugotavljanje prvotnega izgleda fasade. Na fasadi je bilo opravljeno sondiranje in odvzeli so se vzorci za analiza v laboratoriju. Na južni glavni fasadi so pod zadnjo fazo ometov našli stensko poslikavo. Prav tako so ugotavljali vrsto veziva ometov in barvnih plasti s FT-IR analizo.

01-7 Družbeni pomen spomenika

01-7.1 Obrazložitev kulturnega pomena (zgodovinskega, estetskega) pomena

V luči vseh raziskav, ki so bile za dvorec narejene, identificiramo zgodovinski in estetski pomen tega spomenika. Glede na prepričljivo uvrstitev dvorca v krog grajske arhitekture Lovrenca Pragerja, se njegov pomen vrednosti s tega stališča. Dvorec Smlednik spada med dovolj ambiciozno zastavljena (tlorisna zasnova), vendar ne povsem dokončana (fasada, volutasto čelo ipd.) dela tega poznobaročnega arhitekta, ki je po svojem dunajskem obdobju deloval na naših tleh in tu postavil bogati opus sakralne in profane arhitekture.

Lovrenc Prager se je s svojimi izhodišči močno naslanjal na dela Johanna Lukasa von Hildebrandta, ki je bil poleg Fischer von Erlachsa vodilni avstrijski arhitekt 18. stoletja. Hildebrandt je znan zlasti po palači Kinski na Dunaju, dvorcu zgornji Belvedere na Dunaju, dvorcu Halbturn ob Nežiderskem jezeru, palači Schwarzenberg na Dunaju, dvorcu Prugg pri Brucku na Leithi in dvorcu Schonborn v Dolnji Avstriji.

Čeprav je Prager svoj opus zastavil ambiciozno, pa na Kranjskem ni izvedel dela, ki bi se po estetskemu in zgodovinskemu pomenu lahko primerjal z deli takrat vodilnih arhitektov v širšem avstrijskem območju. Razlog za to je bil nedvomno tudi v šibkejši gmotni moči njegovih naročnikov. Njegova arhitekturna govorica se je pričela prilagajati tradicionalnim rešitvam in postala uniformirana.

Prager »ostaja povprečno kvaliteten arhitekt svoje dobe in v nobenem pogledu ne odstopa od mnogih svoji sodobnikov po drugih avstrijskih deželnih središčih, ki so se morali sprijazniti z uniformiranimi oblikami avstrijskega državnega baroka in jih prilagoditi vsakokratnim razmeram v posameznih deželah.«⁸⁵

Kljub temu je za Slovensko ozemlje njegovo delo, kamor spada tudi dvorec Smlednik pomembno, tako spričo arhitekturne rešitve na tem prostoru, kot tudi spričo izpopolnitve in celovitosti opusa pomembnega arhitekta določenega obdobja na Slovenskem območju.

Pomen poslikav

Najbolj reprezentativne so poslikave v svečani dvorani dvorca, ki jih je izvedel Gabriel Eustachius. Slikarja je v njegov čas in prostor prepričljivo umestila Barbara Murovec.⁸⁶ Slikar je v sedemdesetih letih posredoval vplive dunajskega slikarstva na Kranjsko, vendar še zdaleč ni edini slikar, ki je posredoval dunajske vplive notranje avstrijskim deželam. Samo za Kranjsko sta bila taka denimo še Caspar Franz Sambach in Kremser Schmidt. V sedemdesetih letih je torej

⁸⁵ - Sapač, 2003, p. 27

⁸⁶ - Murovec, 2004, p.132

predstavljajal enega pomembnejših slikarjev na Slovenskem ozemlju, kar sta bila denimo pred tem Valenitn Metzinger in Jelovšek.⁸⁷

Gabriel Eustachius širše gledano torej ne spada v strujo vodilnih srednjeevropskih slikarjev svojega časa, kar je razvidno že iz tega koliko grafičnih predlog in vzorov je neposredno uporabljal, je pa za Slovensko območje eden najpomembnejših in tudi najkvalitetnejših slikarjev svojega časa, se pravi sedemdesetih let 18. stoletja. Njegovo delo je še posebej pomembno kot v celoti ohranjena kvalitetna ikonografska celota, je verjetno zadnje delo v opusu tega slikarja ter njegova edina ohranjena kompozicija na našem ozemlju.

Za Slovence je pomembna tudi Cebejeva poslikava kapele, saj je prav on eden izmed štirih pomembnejših slovenskih slikarjev baroka na naših tleh. Freska je pomembna kot sestavni del njegovega opusa, narejena po Eustachiusovi predlogi pa ne presega pomena del tega slikarja.

Že Stopar je poudarjal pomen starejših poslikav v severnem traktu, ki predstavljajo krajino in žanrske figure. Avtorstvo teh poslikav nam ni znano in tudi študije še niso bile izvedene. Vsekakor pa je ohranjanju teh poslikav potrebno namenjati posebno pozornost.

Iz opisanega razberemo, da poslikave tvorijo pomemben delež pri ovrednotenju dediščine dvorca Smlednik in so visokega predvsem kulturno-estetskega pomena. Razkrijejo pa nam tudi mnogo iz zgodovine ustvarjanja in slikarjev na naših tleh ter s tem tvorijo del mozaika zgodovine dela Evrope, ki so ga pokrivalo nekdane avstrijske dežele.

Posebna škoda je, da k tej celoti na moreta prispevati tudi notranji inventar in knjižnica, s čemer se je dvorec ponašal še do konca druge svetovne vojne.

Pomen parka

Med dvorcem, parkom in naravo je tesna povezava in delujejo kot nerazdružljiva celota. Monumentalnost in simetričnost sta osnovi osrednjega dela. Celotna zasnova parka baročnega dvorca temelji na osrednji kompozicijski osi parkovne ureditve. S tem deli parkovno zasnovo na dva dela, in sicer na ožji prostor oziroma dostopni del pred dvorcem, ter na širše območje z gospodarskimi objekti na severozahodni strani in zaključkom glavne osi v krajini. Park kot nedeljiva celota z arhitekturo dvorca, naseljem in krajino tvori skupaj s starim gradom, kalvarijo in širšim z naravnim zaledjem (Sorškim poljem, Zbiljskim jezerom itd.) pomembno prostorsko kakovost celotne krajine.

01-7.2 Obrazložitev razvojnega potenciala

V preteklosti je posestvo Valburga s pripadajočimi zemljišči kot skoncentrirano lastništvo predstavljalo ekonomski zagon v širši okolici. O tem pričajo mogočna gospodarska poslopja v neposredni bližini ter sredi 19. stoletja izgradnja okrožnega glavarstva in sodišča na posestvu. V povojnem obdobju je s svojo vsebino sicer izgubil na pomenu, vendar se mu danes z vrnjenim lastništvom in aktivnostmi družine Lazarini ponovno ponujajo nove priložnosti:

- dvorec leži v neposredni bližini Ljubljane, 10 min od avtocestnega vozlišča Ljubljana – Voklo, 15 min od osrednjega slovenskega letališča,
- v neposredni bližini deluje pravkar nastalo golf igrišče,
- prenočitvenih kapacitet najkakovostnejšega ranga v bližnji in širši okolici ni dovolj,
- ekonomsko močna središča, kot so Domžale, Kranj, Medvode, Ljubljana, so v radiju 15-20 km.

⁸⁷ - Murovec, 2004, p. 132

- Izjemne kulturne vrednote dvorca narekujejo poudarjen potencial razvoja in uporabe v kulturne namene (slavnostna dvorana za prireditve, razstavni prostori ipd.), saj prostorov s temi kvalitetaми v bližnji okolici ni.

Dvorec ponuja možnosti razvoja v prenočitvene kapacitete, bivanjske prostore, poslovno središče in podobno, zaradi svojih vrednot seveda najvišjega kakovostnega ranga.

Razvojni potencial parka

Dvorec s parkom je del kulturne krajine, ki v trenutnem stanju ne izkazujejo zavedanja širše skupnosti o možnostih kakovostnega bivalnega okolja, ponujajo pa številne potenciale za razvoj v kakovostno naravno in kulturnokrajinsko bivalno okolje.

01-7.3 Obrazložitev vzgojnega pomena

Arhitektura, poslikave in parkovna zasnova dvorca Smlednik, podprti z bogato zgodovino, predstavljajo celosten primer in prikaz nekega zgodovinskega obdobja. Freske učijo in vzgajajo s svojo ikonografijo. Lidija Tavčar je v knjigi Mit v Sliki in besedi prav smledniške freske uporabila za razlago mitov in ikonografije šolo obveznim otrokom in mlajšim. Freske prav tako nudijo vpogled v razumevanje sveta ljudi tedanjega časa, njihovo izobrazbo, pojmovanje estetskega. Še k boljšemu razumevanju tega, za zahtevnejšega in bolj vedoželjnega obiskovalca ali pa tudi strokovnjaka, prispeva raziskava Barbare Murovec o vzorih in grafičnih predlogah. Znanrske freske govorijo o svetu in navadah ljudi njihovega časa, torej je razumevanje, preučevanje in interpretacija arhitekture ter življenja na gradovih bogato vzgojno in učno gradivo otrok in odraslih, ki je v našem prostoru še premalo uveljavljeno.

01-7.4 Obrazložitev simbolnega, identifikacijskega pomena

Dvorec Smlednik je eden tistih dvorcev na Slovenskem, ki so bili v povojnem vrtincu nacionalizirani, doživeli veliko razvrednotenje, se ponovno vrnil v last njihovim prvotnim lastnikom in so danes kljub nesrečnim okoliščinam ob iskanju novih razvojnih perspektiv lahko simbol preživetja slovenske kulturne dediščine.

01-7.6 Družbeni pomen spomenika – sinteza vseh pomenov

Dvorec, bogastvo njegove arhitekture in poslikav, kot tudi njegova umeščenost v okolje združujejo različne pomen. Prevladujoč je kulturni pomen tega dvorca, ki temelji na kvalitetni zasnovi in izvedbi arhitekture, čeprav je ta domnevno nedokončana. Pripisana Pragerju, ki je bil kvaliteten arhitekt svojega časa, se lepo vklaplja v njegov opus, kar njenemu pomenu daje širše dimenzije. Visokega estetskega in zgodovinskega pomena so ohranjene freske v dvorcu, tako Gabrielu Eustachiu pripisane freske v slavnostni dvorani, kot starejše freske v severnem traktu in seveda Cebejeve v kapeli. Poleg že opredeljenega estetskega in zgodovinskega pomena, je v njihovem primeru prisotnega še več vzgojnega pomena.

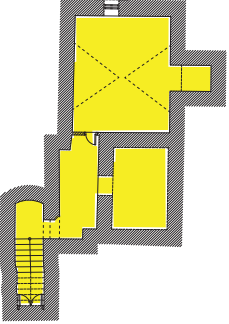
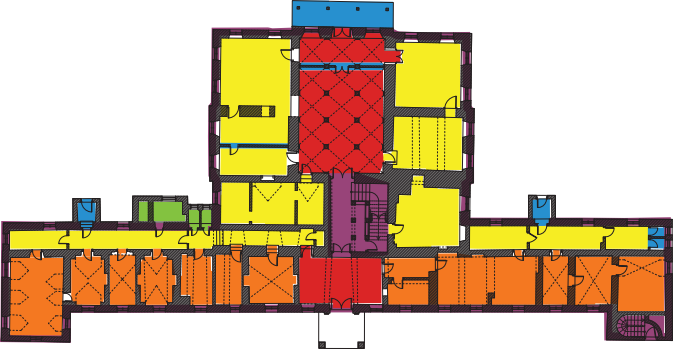
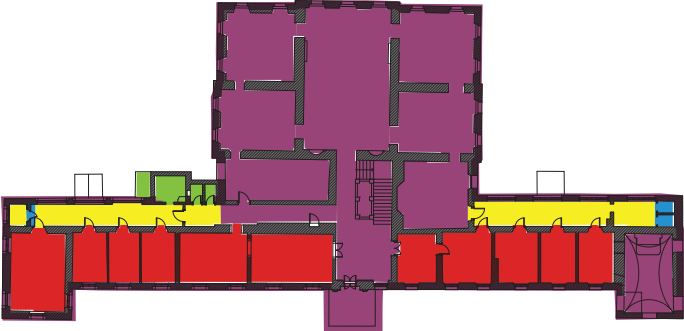
Če torej strnemo je dvorec kot celota visokega družbenega pomena, ki temelji predvsem na zgodovinskem in estetskem, se pravi kulturnem pomenu spomenika, vendar vključuje tudi vzgojni pomen, z veliko perspektivo za prihodnost pa tudi simbolni pomen.

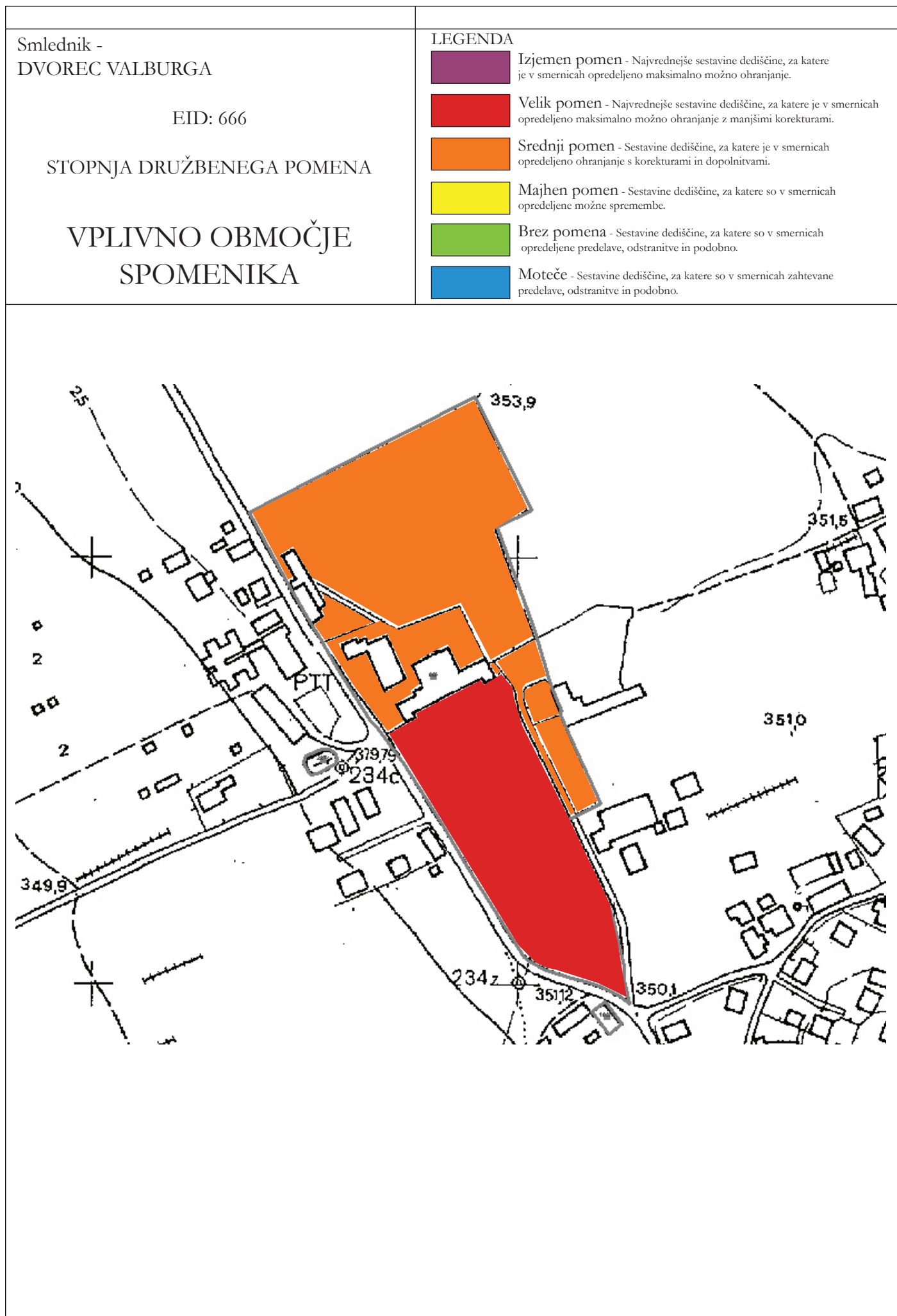
01-7.7 Stopnja družbenega pomena

Vrednost spomenika kot celote je visoka do izjemna. Razlog za ovrednotenje pod kategorijo – visoko, je predvsem slaba ohranjenost določenih delov spomenika, kar je povzročila njegova neprimerna namembnost po drugi svetovni vojni. V tem obdobju se je ne le izgubilo in bilo

uničene večina originalne opreme, ampak tudi knjižno in umetnostno bogastvo ter urejena okolica spomenika. Notranjost spomenika je bila preurejena, pri čemer je bilo uničene tudi precej materialne substance, kot so freske v prostorih ob slavnostni dvorani in drugod, tlaki, beleži ipd.

Smlednik - DVOREC VALBURGA EID: 666 STOPNJA DRUŽBENEGA POMENA FASADE	LEGENDA Izjemen pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje. Velik pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje z manjšimi korekturami. Srednji pomen - Sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno ohranjanje s korekturami in dopolnitvami. Majhen pomen - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene možne spremembe. Brez pomena - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene predelave, odstranitve in podobno. Moteče - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah zahtevane predelave, odstranitve in podobno.
Južna fasada 	Severna fasada Vzhodna fasada Zahodna fasada

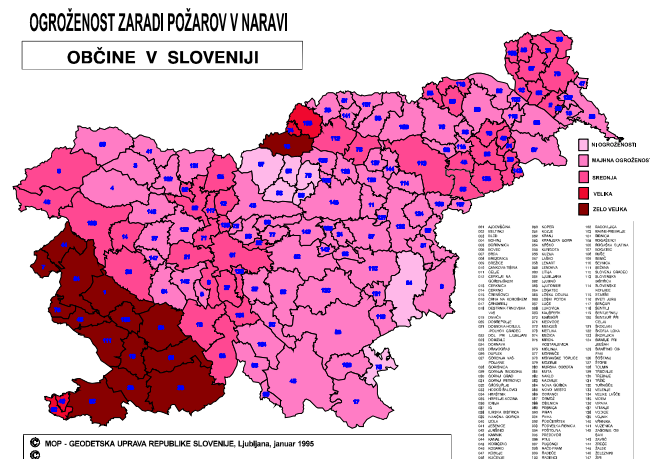
Smlednik - DVOREC VALBURGA EID: 666 STOPNJA DRUŽBENEGA POMENA TLORISI	LEGENDA Izjemen pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje. Velik pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje z manjšimi korekturami. Srednji pomen - Sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno ohranjanje s korekturami in dopolnitvami. Majhen pomen - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene možne spremembe. Brez pomena - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene predelave, odstranitve in podobno. Moteče - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah zahtevane predelave, odstranitve in podobno.
Klet Pritličje Nadstropje 1 Nadstropje 2	

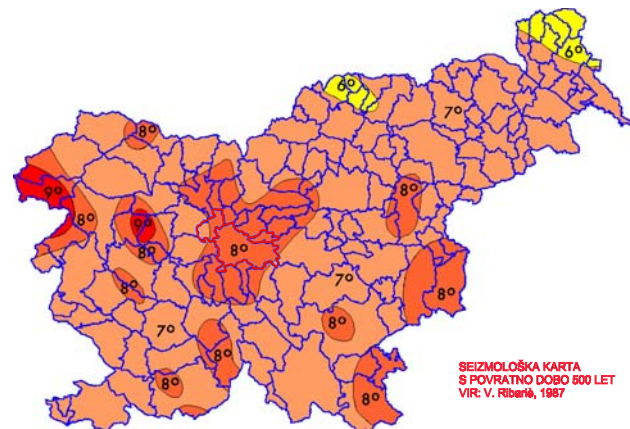
01-8 Ranljivost in ogroženost spomenika

01-8.1 Splošna ocena ranljivosti spomenika

Naselje Valburga leži na obrobju soriškega polja, ki sodi v 8. stopnjo po MCS. V neposredni bližini je hidroelektrarna Medvode z akumulacijskim jezerom Zbilje. Požarna nevarnost je velika, nevarnost zaradi plazov srednje stopnje.

POTRESNA OGROŽENOST SLOVENIJE

Slika 69 in 70: Požarno in potresno ogrožena območja Slovenije

Vir: Ocena ogroženosti zaradi naravnih in drugih nesreč, Srečko Šestan, Ministrstvo za obrambo, Uprava RS za zaščito in reševanje, www.zav-zdruzenje.si/docs/15_dnevi/Sestan.ppt, karte MOP, Geodetska uprava Republike Slovenije,

01-8.2 Ocena ogroženosti spomenika

Spomenik ni naseljen. Zaradi nezadostnega nadzora in zapuščenosti, razbitih stekel ter poškodovanih oken in vrat je lahka tarča za vdore, kraje in poškodbe. Leta 2007 je bil v njem podtaknjen požar, ki je bil opažen le po naključju in na srečo pravočasno pogašen. Redno se dogajajo tudi vlomi in kraje, tudi med restavratorskimi deli v svečani dvorani v letu 2009. Tatovi odnašajo kovino (npr. železo centralne napeljave) in še uporabno opremo ali orodje. Bližina novega vzgojnega zavoda, kamor se je dolgoletna funkcija iz dvorca preselila po vrnitvi premoženja lastnikom, ter nezavarovanost objekta še vedno predstavljata grožnjo za objekt.

Slika 71: Posledice požara iz leta 2007 v svečani dvorani

Slike 72 in 73: današnje stanje stopnišča

Spomenik ogroža tudi propadanje zaradi nevzdrževanja okolice in infrastrukture objekta. Park tik ob objektu se nenadzorovano razrašča, na V strani je razraščenosť že komaj prehodna. Rastje povečuje vlažnost v terenu in zidovih, s koreninami prodira v zdrav zid in načenja njegovo trdnost. Vzdrževanje strehe in žlebov, ki jih je zaradi bližine listavcev treba redno čistiti, je vitalnega pomena za preprečevanje največje škode, ki se že pojavlja v vogalih ob vertikalnih napeljavah žlebov. Električna napeljava je obnovljena v delu 2. nadstropja, sicer je zastarela in deluje le lokalno za potrebe vzdrževanja. Vodovodna napeljava in centralno gretje sta izključena zaradi zastarelosti in poškodb zaradi vlomov.

Slika 74: Zaraščenost ob dvorcu

Slika 75: Zamakanje ob žlebovih

Dokler ne bo določena nova vsebina oziroma se s spomenikom ne bo pričelo aktivno upravljati, bodo največja grožnja za njegov obstoj vandalizmi in zapuščenost objekta.

01-9 Usmeritve za ohranjanje in varovanje spomenika

01-9.1 Splošne usmeritve

01-9.1.1 Pristojnosti ZVKDS

Vsi posegi v spomenik državnega pomena so pod nadzorom pristojne službe ZVKDS OE Ljubljana. Zaradi obsežnosti in zahtevnosti objekta ter ohranjanja kontinuitete prenove je potrebno redno sodelovanje projektantov s konservatorji in restavratorji pristojnega zavoda ter izvajalci in uporabniki oziroma predstavniki lastnika.

V skladu z 29. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Uradni list RS št. 16/08) si je pred izdajo kulturnovarstvenega soglasja potrebno pridobiti kulturnovarstvene pogoje.

Kulturnovarstveni pogoji se določijo:

- za poseg v registrirano nepremično dediščino: v skladu z določbami prostorskega akta ali akta o določitvi varstvenih območij dediščine,
- za poseg v spomenik ali vplivno območje spomenika: v skladu z aktom o razglasitvi ali z določbami prostorskega akta oziroma akta o določitvi varstvenih območij dediščine.

V vlogi za pridobitev kulturnovarstvenih pogojev je treba navesti namen posega in priložiti projektno dokumentacijo, ki jo za pridobitev projektnih pogojev predpisujejo predpisi, ki urejajo graditev. Kadar gre za poseg, za katerega ni predpisano gradbeno dovoljenje, je potrebno vlogi priložiti ustrezno skico in opis posega.

Zavod z kulturnovarstvenimi pogoji določi obveznost predhodnih raziskav in zahteve, ki jih mora izpolnjevati projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja ali druga projektna dokumentacija, potrebna za izvedbo posegov, in zahteve glede strokovne usposobljenosti izvajalcev specializiranih del.

V skladu z 30. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Uradni list RS št. 16/08) je k vlogi za izdajo kulturnovarstvenega soglasja za poseg, za katerega je potrebno pridobiti gradbeno dovoljenje, treba priložiti projektno dokumentacijo, ki jo za pridobitev projektnega soglasja predpisujejo predpisi, ki urejajo graditev.

9.1.3 Načrtovanje in izvedba posegov

Usmeritve so v skladu z mednarodnimi in domačimi konservatorskimi standardi na strani čim večjega ohranjanja vrednega obstoječega, čim manjših posegov in poudarku na čiščenju, popravilih in minimalnih posegih na arhitekturi, kot tudi na poslikavah in okolici. Pri načrtovanju in izvajanju del se upoštevajo uveljavljene mednarodne usmeritve in listine, kot so: Beneška listina, Listina iz Burre, Florentinska listina, dokumenti ICOMOS idr., etični kodeks konservatorstva in konservatorstva – restavratorstva.

Načrtovanje in posegi v spomenik upoštevajo načela:

- kompatibilnosti: rabe gradiv, ki ne vnašajo poškodb ali negativnih vplivov na gradiva spomenika,
- reverzibilnosti: načrtovanja in izvedbe novih posegov, ki jih je možno brez poškodb na spomeniku odstraniti in zamenjati z novimi,
- minimalnega poseganja: izbor rešitev in izvedb, ki na najmanjši možen način posegajo v originalne sestavine.

Vsa dela (raziskovalna, projektantska, gradbena, obrtniška, hortikulturna, konservatorsko restavratorska itd.) lahko izvajajo le ustrezno usposobljeni izvajalci, ki imajo reference na spomeniških objektih s podobnimi lastnostmi.

9.1.4 Režim za varovanje vrtnoarhitekturne dediščine

Varuje se :

- kompozicijo zasnove (oblika, struktura, poteze);
- kulturne sestavine (grajeni objekti, parkovna oprema, skulpture);
- naravne sestavine, ki so vključene v kompozicijo (vegetacija, voda, relief itd...);
- funkcionalno zasnovo z navezavo na stavbno dediščino oz. stavbe in površine, ki so pomembne za delovanje celote;
- podobo v širšem prostoru z navezavo na okoliški prostor.

Pri drevoredih se zlasti varuje:

- oblikovno zasnovo drevoreda (dolžino, drevesne vrste, sadilno razdaljo, sistem zasajana itd.);
- ekološke pogoje, ki so potrebni za razvoj in obstoj drevja;
- rastišče pred gradbenimi deli, ki lahko prizadenejo posamezna drevesa;
- posamezna drevesa pred škodljivimi posegi vanje (obsekavanje, poškodbe itd.)⁸⁸

01-9.2 Usmeritve za ohranitev varovanih vrednot

9.2.1 Ohranitev stopnje pomenov

Usmeritve za ohranjanje temeljijo na prepoznanih in ohranjenih vrednotah spomenika. Pri dvorcu je pomembno ohranjati vrednote, kot so arhitekturna zasnova, arhitekturne značilnosti in detajli, značilnosti stavbnega pohištva (okna, peči, kamnini, ograje ipd.), razporeditev reprezentančnih prostorov, poslikave in parkovno zasnovo.

Usmeritve za sestavine izjemnega pomena: Sestavine izjemnega pomena se v celoti ohranjajo s konservatorsko restavratorskimi posegi. Razvrednoteni deli sestavin izjemnega pomena, katerih originali niso ohranjeni (kot so stavbno pohištvo, tlaki ipd.) se izdelajo na podlagi arhivske dokumentacije in na način, ki ne posega destruktivno v originalne sestavine. Nujne posodobitve inštalacij (elektrika, voda, ogrevanje, požarno javljanje, itd..) se morajo povsem podrežati kakovostim prostora in v nobenem primeru posegati v originalne strukture ter jih ne razvrednotiti.

Usmeritve za sestavine velikega pomena: Sestavine velikega pomena se v celoti ohranjajo. Predvideni so konservatorsko restavratorski posegi in manjša popravila, ki vračajo vrednost razvrednotenim elementom (kot so neustrezne predelne stene, zamenjano stavbno pohištvo, tlaki ipd.). Ti se rekonstruirajo po arhivski dokumentaciji ali izvedejo v sodobni izvedbi, ki pa ne posegajo v originalne strukture in jih ne razvrednotijo.

Usmeritve za sestavine srednjega pomena: dovoljena so popravila, spremembe in posegi, ki ohranjajo ali večajo vrednost sestavinam srednjega pomena.

Usmeritve za sestavine majhnega pomena: dovoljene so spremembe, popravila ali posegi ki večajo vrednost sestavinam majhnega pomena.

Usmeritve za sestavine brez pomena: dovoljene so spremembe in predelave.

Usmeritve za moteče sestavine: priporočene so odstranitve. V primeru da se med odstranitvijo pokažejo nova dejstva, se ta ponovno ovrednotijo.

⁸⁸ Petra Jernejec Babič, Nataša Pirnat, Aleksandra Renčelj, Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje Občine Medvode, ZVKDS OE Ljubljana, 2008

9.2.2 Možne faze posegov

Zaradi obsežnosti konserviranja, restavriranja in prenove spomenika je možno postopek razdeliti na faze. Bodoča namembnost spomenika lahko postane tudi vir financiranja obnove.

V primeru faznosti obnove predlagamo sledeče stopnje:

1. čiščenje okolice in celotnega dvorca, zavarovanje objekta in ureditev varnega dostopa od glavnega vhoda, preko stopnišča do osrednje slavnostne dvorane.
2. konserviranje - restavriranje fresk v slavnostni dvorani ter čiščenje in zaščita ostalih poslikav v reprezentančnih prostorih 1. nadstropja, z vsemi ostalimi arhitekturnimi elementi (fasadnimi čelni, stavbno opremo, inštalacijami). Slavnostna dvorana bi bila prva, ki bi lahko služila drugim namenom in bila dostopna javnosti;
3. ugotovitev namembnosti ter priprava gradbene dokumentacije za nadaljnji postopek prenove;
4. dokončna ureditev osrednjega dela z vsemi elementi in pričetek izvajanja namembnosti v njem;
5. ureditev južnega trakta dvorca in vseh fasad.
6. ureditev parka.

9.2.3 Usmeritve za raziskave

9.2.3.1 V celoti niso znane sestave tlakov, pred načrtovanjem prenove izdelati gradbene sonde in definirati tlake. V primeru najdbe originalnih tlakov in njihove zadostne ohranjenosti jih konservirati – restavrirati.

9.2.3.2 Pred izvedbo fasad izdelati sonde barvnih plasti v višjih nadstropjih in jih primerjati s sondami v poročilu naravoslovnih preiskav v Konservatorskem načrtu. Izdelati gradbene sonde na vseh vogalih in preveriti obstoj »šivanih vogalov«, ki se v primeru potrditve ohranjajo.

9.2.3.3 Ob načrtovanju zunanje ureditve v parku izvesti čiščenje, preiskavo stanja dreves ter eventuelnih ohranjenih parkovnih ureditev.

9.2.4 Usmeritve za preprečevanje propadanja gradiv

Neposredno okolico spomenika je potrebno redno čistiti grmovja in ostalega rastja, ki raste tik ob zidovih spomenika, vlaži stene spomenika in zastira pogled na arhitekturo. Nujno je stalno pregledovanje in vzdrževanje strešne kritine in žlebov. Način skrbi za spomenik naj bo vzdrževanje, se pravi pravočasna menjava dotrajanih delov z enakimi.

V primeru statične sanacije objekta je potrebno upoštevati usmeritve iz Poročila Gradart d.o.o.⁸⁹

9.2.5 Usmeritve za manjšanje nevarnosti pred naravnimi in drugimi nesrečami

Dokler dvorec ni naseljen, je nujno vzpostaviti redni dnevni nadzor vseh objektov in okolice. Priporočeno je namestiti alarmne protivlomne naprave in požarno javljanje.

⁸⁹ Poročilo o pregledu, preiskavah in stanju stropa v svečani dvorani Lazarinijevega dvorca v Valburgi s smernicami za prenovo, Gradart d.o.o. 2005

Podrobne usmeritve

9.2.6 Park

9.2.6.1 Obnova parka dvorca Lazarini predstavlja kompromis med ugotovljeno podobo prvotnega stanja, poznejšimi spremembami in zahtevami sodobnega življenja tako, da bo park obnovljen kot dokument zgodovinskega obdobja. Pred posegi se izdela načrt ureditve in uskladi s pristojno kulturnovarstveno službo. Izhodišča za projektni predlog obnove združujejo konservacijo in restavracijo ohranjenih delov parka. Še ohranjene elemente parkovne zasnove je potrebno obnoviti in vključiti v parkovno obnovo. Ohranja se omejitev parka z obstoječimi zidanimi ograjami, prav tako se ohranja naravni stik parka z naseljem in s krajino, brez ograj, omejitev ipd.

Dovoljeno je odstraniti tiste elemente, ki ne predstavljajo kvalitetne prvine spomenika kulturne dediščine in ki ogrožajo kompozicijo parka ter ohranitev grajenih objektov. To so vsi zaraščeni deli parka in rastle v neposrednem stiku z objekti (zidovi dvorca, vrta itd...). Tik ob objektih se stik z ozelenitvijo prekine s ca 60 cm peščenim pasom, ločnica se uredi z robnikom ali kovinskim trakom. Odstrani se lahko vse pomožne objekte, ki so nastali kot funkcionalna oprema vrta po 2. svetovni vojni. Na ustrezno drugo pietetno mesto se prestavi spomenik NOB.

Vsa evidentirana vegetacija se redno vzdržuje, obrezuje in pomlaja. Stalno vzdrževanje vegetacije lahko vrši le primerno usposobljen izvajalec v soglasju s pristojno kulturnovarstveno službo.

9.2.6.2 Predlog vsebinskega programa parka baročnega dvorca Lazarini naj bo prilagojen namembnosti in funkciji dvorca in s tem ustvarja funkcionalno in prostorsko povezanost dvorca s parkom. Najprimernejša funkcija obravnavanega dvorca je kulturna, znanstvena ali vzgojno-izobraževalna.

Drevored in park pred dvorcem sta namenjena peš dostopu. Dostopi naj se uredijo s peščenimi potmi. Vsi dovozi in parkirne površine se orientirajo na severno stran dvorca. Dovoljeno je tlakovanje dovoznih poti z neizstopajočim tlakovanjem po vzoru peščenih poti.

9.2.6.3 Na podlagi ugotovitev in rezultatov diplomskega dela (Blažič, Špela: Predlog rekonstrukcije Lazarinijevega dvorca v Smledniku, dec. 2009, diplomsko delo v delu, mentor: dr. Ana Kučan, Biotehniška fakulteta - Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana), je možna izvedba predlagane rekonstrukcije parka. Predlog se pred izvedbo uskladi s pristojno kulturnovarstveno službo.

9.2.7 Zunanjščina spomenika

Zunanjščino je treba ohranjati in upoštevati tako členitev kot gradiva in način izvedbe fasad. Balkon nad vhodom na severni strani se odstrani. Betonska ograja na balkonu nad južnim vhodom se lahko menja z novo, ki je lahko oblikovana sodobno ob poznavanju arhivskih virov. Če je potreba po dodatnih vhodih, se odprejo vhodi na mestih zazidanih.

Dela na fasadi so konservatorsko - restavratorska in zajemajo obnovo ometov, kamnitih členov in kovane opreme. Streha se ohranja v obstoječih oblikah, strešna kritina se obnavlja v naravni opečni kritini bobrovec.

Stopnja varovanja zunanjih fasad, kot tudi umeščenosti in okolice se sklada z varovanjem izjemnega pomena tega dela spomenika.

9.2.8 Pritličje

Originalno razporeditev prostorov in nosilnih konstrukcij se ohranja. Uredi se oba vhoda. Posebno pozornost je treba nameniti obnovi vestibulov, stopniščnega dela in stebriščne veže. Sestavine, ki razvrednotijo prostore, se odstrani (keramične obloge, oljne opleske kamna, predelne stene...). Vse originalno baročno stavbno pohištvo se restavrira.

Ostalo stavbno pohištvo se lahko menja z novim, posodobljenim in v skladu s poznavanjem arhivskih virov o spomeniku po načrtih v mapi 3. Izvedba stavbnega pohištva je v celoti v lesu, površinska obdelava oken in vrat oljni oplesk v rjavi barvi. Vse prostore je nujno očistiti in prebeliti, na mestih najdb stenskih poslikav se izvede konservatorsko restavratorski poseg.

Vrednost severnega trakta spomenika je visoka, povrniti pa mu je treba kakovosti ki jih je imel v prejšnjemu stanju. Vsebine prostorov naj bodo v skladu z družbenim pomenom spomenika.

9.2.9 Stopnišče

Pomembno vlogo v vrednotenju pomena spomenika predstavlja prav stopnišče. Ohranja se originalno plast stopnic pri čemer se odstrani vse premaze in zamenja dotrajane dele, izvede se konservatorsko restavratorski poseg. Očistiti in prebeliti je treba tudi stene celotnega prostora.

Ta del stavbe je izjemnega pomena in ga je treba ohranjati le s popravili, brez dodajanja.

9.2.10 Prvo nadstropje

Gre za najpomembnejše nadstropje v dvorcu. V skladu z izjemnim pomenom je, brez vsakršnega dodajanja ipd., treba ohranjati originalne razporeditve prostorov. Posebna pozornost gre poslikavam tako slavnostne dvorane, kot tudi poslikav in štukatur v ostalih prostorih. Na vseh poslikavah se izvede konservatorsko - restavratorske posege. Odstraniti je potrebno sledi požara v letu 2007, ki so še zmeraj vidne.

Kasneje dodane predelne stene je možno odstraniti. Možna je ponovna vzpostavitev zazidanih prehodov med nekdanjimi saloni.

Vse originalno baročno stavbno pohištvo se restavrira, okovje je vidno na površini. Restavrira se tudi prva vgradnja škatlastih oken.

Ostalo stavbno pohištvo se lahko menja z novim, posodobljenim in v skladu s poznavanjem arhivskih virov o spomeniku po načrtih v mapi 3. Parapetna ograja srednjih vrat se lahko izvede v sodobni interpretaciji ob upoštevanju podatkov iz arhivske fotografije. Izvedba stavbnega pohištva je v lesu. Okna in vrata v prostorih kjer se izvajajo konservatorsko - restavratorska dela na poslikavah in štuku, so finalno obdelana v flodru (okna samo na notranji strani), površinska obdelava ostalih je oljni oplesk v rjavi barvi.⁹⁰

To nadstropje je izjemnega pomena, zato dopušča posege v smislu dodajanj ali sprememb le v okviru posodabljanja infrastrukture in opreme ter podrejeno originalnim sestavinam. Funkcija prostorov naj bo v skladu z družbenim pomenom sestavin spomenika.

⁹⁰ - glej Poročilo naravoslovnih preiskav, ZVKDS RC 2009, mapa 4

Slika 76: restavratorski posegi na freskah jeseni 2009

Slika 77: poškodbe po požaru-današnje stanje

9.2.11 Kapela

Kapeli, ki se prav tako nahaja v tem nadstropju je treba nameniti posebno pozornost. Je izjemnega pomena, zato kaki drugi posegi, razen konservatorsko-restavratorski s poudarkom na konserviranju (poslikave v kapeli so še nedotaknjene in odlično ohranjene), tu niso dopustni. Ponovno se lahko odpre povezava s salonom v nadstropju in zazidana okna na vzhodno stran. Stavbno pohištvo, ki je shranjeno v kapeli, je dragocen podatek o flodranih originalnih oknih dvorca. Ta okna se restavrirajo in uporabijo pri vgradnji oken v kapeli, manjkajoči kosi se rekonstruirajo v enaki tehnologiji. Stopnice, ki vodijo do kapele iz zunanje strani, se restavrirajo.

Slika 78: stopnice v kapelo

Slika 79: zazidano okno v kapeli

9.2.12 Drugo nadstropje

V severnem traktu, se tudi v tem nadstropju ohranja originalna postavitev prostorov, dekoracija stropov in morebitne poslikave. Kasneje dodane predelne stene je možno odstraniti. Vse originalno baročno stavbno pohištvo se restavrira, prav tako tudi prva vgradnja škatlastih oken. Ostalo stavbno pohištvo se lahko menja z novim, posodobljenim in v skladu s poznavanjem arhivskih virov o spomeniku po načrtih v mapi 3. Izvedba stavbnega pohištva je v lesu, površinska obdelava je oljni oplesk v rjavi barvi.⁹¹

Južni trakt se lahko prilagodi novim funkcijam, vendar v skladu z že navedenimi smernicami in ne na škodo originalne arhitekture. V tem nadstropju je precej poškodb, ki jih je potrebno sanirati.

⁹¹ - glej Poročilo naravoslovnih preiskav, ZVKDS RC 2009, mapa 4

Slika 80: dvorana nad slavnostno dvorano, druga nadstropje
Slika 81: poškodbe v stropu, druga nadstropje

9.2.13 Podstrešje

Ta del spomenika je v tem času le slabo dostopen, nikoli pa ni bil v uporabi. Treba je predvsem urediti stopnice do podstrešja (zamenjati dotrajane deske ipd.), skrbeti za kritino spomenika in konstrukcijo ostrešja ter onemogočiti naselitev ptic.

Za pravilno prezračevanje gradiv in konstrukcije objekta je priporočeno, da podstrešje ostane odprto in nenaseljeno. Eventuelna možna uporaba naj bo taka, da fizično ne posega v prostor, kot je npr. razstavna dejavnost.

01-9.3 Usmeritve za razvoj, spremembe in predelave

9.3.1 Uporabo spomenika pogojuje njegov pomen in ohranjanje dediščinskih vrednot. Uporaba dopušča različne namembnosti od bivanjskih prostorov, do prostorov za kulturne prireditve, kongresne ali poslovne dejavnosti. Pri prostorih z visoko kulturno vrednostjo naj se upošteva možnost, da bi bili lahko ti prostori v prihodnosti po predhodni najavi dostopni javnosti.

9.3.2 V primeru zahtev nove namembnosti so dovoljene spremembe tlorisne razporeditve v sestavinah označenih s srednjim in majhnim pomenom. Sestavine srednjega pomena ohranjajo originalne ureditve, znotraj njih je možno dodajati reverzibilne spremembe v skladu s potrebami nove namembnosti – večina prostorov v 2. nadstropju, deli pritličja in manjšem delu 1. nadstropja. Možne so spremembe in predelave sestavin majhnega in brez pomena. Odstrani se lahko vse sestavine, v družbenem pomenu označene s kategorijo »moteče«.

9.3.3 Zunanje pohodne površine v parku se uredi kot utrjene peščene poti, na dovozih v двореc se površine tlakujejo po vzoru peščenih poti (npr. mačje glave), pri načrtovanju tlakov upoštevati podatke iz arhivskih fotografij.

9.3.4 Vsi predvideni pomožni objekti se lahko locirajo le na nevpadljiva mesta v primerni oddaljenosti od objektov. Parkirne površine je dopustno organizirati v severozahodnem delu parka za gospodarskimi poslopi.

9.3.5 Na severni fasadi južnega trakta dvorca je dopustno dodajati ali prizidati manjše posodobitve (npr. zunanje dvigalo), ki morajo biti oblikovano podrejeno in ne smejo zmanjševati vrednosti in pojavnosti spomenika v okolju.

9.3.6 Končna obdelava oken in vrat v svečani dvorani in kapeli je floder, povsod drugje rjav oljni oplesk, določen v naravoslovni preiskavi ZVKDS RC 2009 in konservatorsko restavratorskem projektu. Vse stavbno pohištvo je leseno. Novo stavbno pohištvo naj izhaja iz poznavanja arhivskih virov o spomeniku. Finalne obdelave novega stavbnega pohištva so v oljnem oplesku rjave barve.

9.3.7 Novejše talne obloge (topli podi in PVC tlaki) je dovoljeno menjati s sodobnimi, ki naj izboljšajo vrednosti prostorov.

9.3.8 Posodobitev inštalacij je nujna in naj se izvaja na načine, ki ne poškodujejo kakovostnih sestavin (poslikav, stavb. pohištva). Razvodi se prilagajajo situacijam in reducirajo na minimum v sestavinah izjemnega pomena. Speljujejo se v tlakih, iz zgornjih nadstropij navzdol, glavni vodi v predelih srednjega ali majhnega pomena. Prazno podstrešje se lahko uporabi za montažo sodobnih inštalacijskih naprav (hladilne tehnike, elektronskih naprav itd...)

9.3.9 Izbor svetil je sodoben in se prilagaja pomenu prostorov. Osvetlitve se izvajajo nevtralno. V prostorih kjer so stenske poslikave (kapela, svečana dvorana) svetila ne smejo oddajati UV in IR svetlobe. Dnevna osvetlitev naj ne presega 200 LX, zaželen je čim širši spekter svetlobe, priporočena je nižja barvna temperatura svetlobe.

01-10 Literatura in viri

01-10.1 Izbor virov

Blažič, Špela: Predlog rekonstrukcije Lazarinijevega dvorca v Smledniku, dec. 2009, diplomsko delo v delu, mentor: dr. Ana Kučan, Biotehniška fakulteta - Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.

Dokumentacija Restavratorski center: Nabor zgodovinskih fotografij dvorca in poškodb iz različnih obdobj (arhivski posnetki)

Erbežnik, Modest: Valburga. Konservatorsko poročilo, Varstvo spomenikov, XXXV, 1993/1995.

Kavčič, Mateja, Butina, Marko, Karlovšek, Simon, Benedik, Valentin (za Hudolin, Jernej): Smlednik: Dvorec Valburga/Svečana dvorana, poročilo o posledicah požara, Ljubljana, 22. januar 2007

Lazarini, Franci: Dvorec Smlednik (umetnostnozgodovinski oris), Ljubljana 2004

Lazarini, Franci: Dvorec Smlednik, seminarska naloga, Ljubljana 2002 - 2003
01-10.2

Listina iz Burre (prevod: Oven, Maja etc.): ZVKDS Restavratorski center, http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/dediscina/metodologija-konservatorski_nacrt/02_Burra.pdf, uporabljeno dne 20.10.2009

Mali, Peter etc.: Grad Smlednik: preiskava poslikave (elaborat), Ljubljana, Smlednik, oktober 1992
<http://www.uradni-list.si/0/search?links=&cmd=search&searchsite=this&q=smlednik>, dne 7.10.2009

Remic Dušan, Gradart d.o.o., Poročilo o pregledu, preiskavah in stanju v svečani dvorani Lazarinijevega dvorca v Valburgi s smernicami za prenovo, arhiv ZVKDS RC, Ljubljana 2005

The Nara Document on Authenticity (Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention, held at Nara, Japan, from 1-6 November 1994)

The Venice Charter: The international Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, IInd international Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice, 1964

Izbor literature

Jernejec Babič, Petra, Pirnat, Nataša, Renčelj, Aleksandra: Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje Občine Medvode, ZVKDS OE Ljubljana, 2008

Kemperl, Metoda: Lovrenc Prager – arhitekt župne crkve sv. Lovre u Vidovini, Radovi instituta za povijest umjetnosti 29, Zagreb 2005, p. 201 – 210

Klemenčič, Matej: Prispevki k opusu Francesca Rottmana, Zbornik za umetnostno zgodovino, nova vrsta XXXI/XXXII, 1996, p. 109 - 118

Murovec, Barbara: Ikonografska analiza smledniških fresk in likovni viri zanje, Eustachius Gabriel med Augsburgom in Dunajem (od tod: Murovec, 2004), 2004, p. 117 - 134

Murovec, Barbara: Freske Eustachiusa Gabriela v graščini Smlednik, Acta historiae artis Slovenica, II, 1997, p. 153 - 158

Prelovšek, Damjan etc.: Enciklopedija Slovenije 12, Mladinska knjiga, Ljubljana 1998

Prelovšek, Damjan: Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas, Razprave I. razreda SAZU, XV, 1986, p. 69 - 134

Raisp, Branko: Gradovi dežele Kranjske, Slovenska matica, Ljubljana 1998

Raisp, Branko: Grad Smlednik: 156. Zvezek zbirke vodnikov kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Ljubljana 1987

Resman, Blaž: Še o nekaterih baročnih kamnitih oltarjih, Acta historiae artis Slovenica 10, Ljubljana 2005, str. 43 - 63

Sapač, Igor: Baročni arhitekt Lovrenc Prager, Veliki arhitekti na Slovenskem, grajski opus, Ljubljana 2003

Sapač, Igor, Šumi, Nace, Krečič, Peter etc.: Arhitektura 18. Stoletja na Slovenskem, Obdobje zrelega baroka, Arhitekturni muzej Ljubljana, Ljubljana 2007

Stopar, Ivan: Graščinske stavbe v osrednji Sloveniji, Gorenjska I – IV, I Gorenjska, tretja knjiga: Med Polhovi Gradcem in Smlednikom, Viharnik, Ljubljana 1991

Stopar, Ivan: Gradovi na Slovenskem, Cankarjeva založba, Ljubljana 1986

Šerbelj, Ferninand: Anton Cebej 1722 – 1774, Narodna galerija (katalog), Ljubljana 1991

Tavčar, Lidija, Novak, Boris, A.: Mit v sliki in besedi/Zarja časa, Narodna Galerija, Ljubljana 1997

Valvasor, Johann Weichard: Topographia Ductus Carniolae modernae, Wagensperg in Crain 1679

Viri uporabljenih slik:

Naslovnica: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike

Slika 1: http://kraj.eu/slovenija/valburga_kalvarija_stari_grad/IMG_9978_valburga_kalvarija/slo, dne 20.10.2009

Slika 2: foto: Maja Oven Stanič

Slika 3: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike

Slika 4: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike

Slika 5: foto: Maja Oven Stanič

Slika 6: foto: Maja Oven Stanič

Slika 7: foto: Irena Potočnik, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 8: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 9: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 10: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 11: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, vir INDOK MK
 Slika 12: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, tlorski 19. stoletje
 Slika 13: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, tlorski 19. stoletje
 Slika 14: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, tlorski 19. stoletje
 Slika 15: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, vir INDOK MK
 Slika 16: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, Valburga
 Slika 17: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, Valburga
 Slika 18: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, Valburga
 Slika 19: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, Valburga
 Slika 20: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 21: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 22: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 23: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 24: foto: Katarina Bobek, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 25: foto: Katarina Bobek, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 26: foto: Jelka Kuret, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 27: foto: Jelka Kuret, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 28: foto: Jelka Kuret, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 29: foto: Mateja Mlakar, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 30: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike
 Slika 31: foto: Maja Oven Stanič
 Slika 32: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike
 Slika 33: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike
 Slika 34: Mungersdorfov bakrorez, Valvasor, Johann Weichard: Topographia Ductus Carniolae modernae, Wagensperg in Crain 1679
 Slika 35: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, vir INDOK MK
 Slika 36: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, vir INDOK MK
 Slika 37: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, vir INDOK MK
 Slika 38: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike
 Slika 39: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike
 Slika 40: foto: Vlado Vivod, vir: I. Stopar: Gradovi na Slovenskem, Ljubljana 1986, p. 224.
 Slika 41: Martin Kavčič, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 42: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, posnetek stanja dvorca Valburga
 Slika 43: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, posnetek stanja dvorca Valburga
 Slika 44: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, posnetek stanja dvorca Valburga
 Slika 45: Dokumentacija Špela Blažič, diplomska naloga v delu
 Slika 46: Dokumentacija Špela Blažič, diplomska naloga v delu
 Slika 47: Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, arhivske slike
 Slika 48: foto: Vlado Vivod, vir: I. Stopar: Gradovi na Slovenskem, Ljubljana 1986, p. 224.
 Slika 49 in 50: Vir: http://www.grosuplje.si/portal_obcina/www/staticAdminMgr.php?action=read&menu=1127558202, dne 27.11.2009
 Slika 51: Vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:GradBostanj-Grosuplje2.JPG>, dne 27.11.2009
 Slika 52-54: Vir: <http://www.dvorec-selo.com/>, dne 27.11.2009,
 Slika 55 in 56: Vir: <http://www.gradovi.jesenice.net/dol.html>, dne 27.11.2009
 Slika 57 in 58: foto: Mateja Kavčič, Arhivska dokumentacija ZVKDS RC, dvorec Novo Celje
 Slika 59: foto: Katarina Bobek, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 60: foto: Katarina Bobek, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slike 61 – 68: foto: Katarina Bobek in Irena Potočnik, arhivska dokumentacija ZVKDS RC
 Slika 69 in 70: karte MOP, Geodetska uprava Republike Slovenije,

www.zav-zdruzenje.si/docs/15_dnevi/Sestan.ppt

Slika 71: foto: Tine Benedik, arhivska dokumentacija ZVKDS RC, Valburga – požar 2007

Slika 72: foto: Maja Oven Stanič

Slika 73: foto: Maja Oven Stanič

Slika 74: foto: Mateja Kavčič, arhivska dokumentacija ZVKDS RC

Slika 75: foto: Katarina Bobek, arhivska dokumentacija ZVKDS RC

Slika 76: foto: Maja Oven Stanič

Slika 77: foto: Maja Oven Stanič

Slika 78: foto: Maja Oven Stanič

Slika 79: foto: Maja Oven Stanič

Slika 80: foto: Maja Oven Stanič

Slika 81: foto: Maja Oven Stanič